

עלון זגלמביה

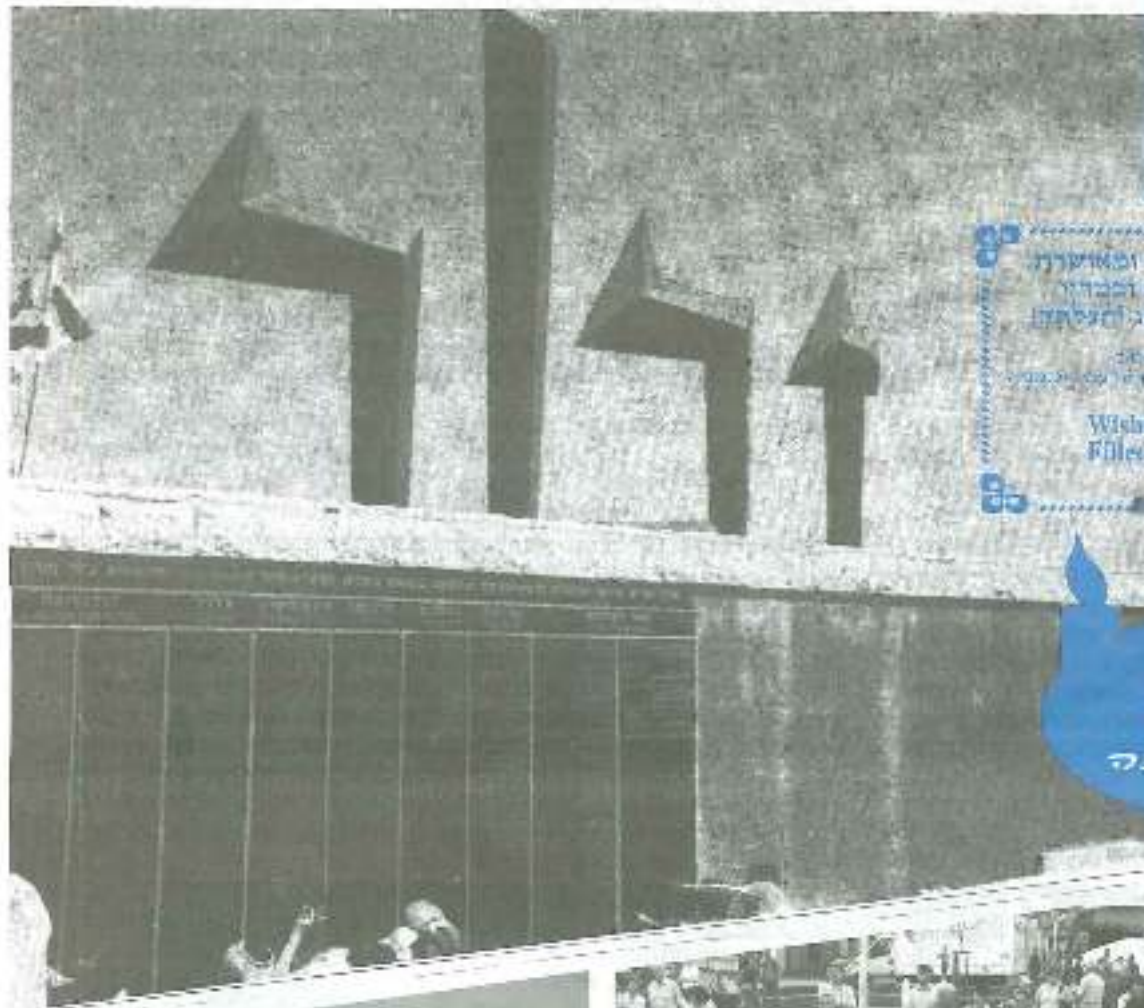
זאגלעמביער צייטונג

מידעון מס' 23 תשרי תשס"ט ספטמבר-אוקטובר 2008
Zaglebie (Zaglebie) Newsletter, September-October 2008

ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה

Zaglebie (Zaglembie) World Organization

שנה טובה ומאושרת
מלא בריאות ושלום
לכל בני ישראל

Wishing you a Wonderful Year
Filled with health and inner peace!

Zaglebie World Organization

קהילות זגלמביה

- Będzin
- Sosnowiec
- Dąbrowa
- Zawiercie
- Czeladź
- Siewierz
- Ślawków
- Wolbrom
- Dańdówka
- Golonóg
- Grodzic
- Kazimierz
- Klimontów
- Ksawera
- Łagisza
- Maczki
- Milowice
- Modrzejów
- Niemce
- Niwka
- Piaski
- Porąbka
- Strzemieszyce
- Wojkowice
- Zagórze
- Ząbkowice
- Kromolów

פסח אנוכה
28-12-2008
ני שמיני של אנוכה

אוגוסט 2008 - משלחת צה"ל בככר גיבורי הגטו בבנדין

August 2008 - IDF delegation at the
Ghetto Hero's Square in Bedzin

אוגוסט 2008 - יוצאי זגלמביה רוקדים חורה בצ'לדז'

August 2008 - Hora dance in Czeladz

ארגון יוצאי זגלמביה. רח' פרישמן 23 ת"א 63561, ישראל. טל: 03-5270919

Zaglebie World Organization 23 Frishman St. Tel Aviv 63561, Israel. Tel: 972-3-5270919

אתר האינטרנט של ארגון יוצאי זגלמביה: zaglebie-world.org

Bezdin is celebrating its 650th anniversary **תגיית 650 שנה לכבדן** מימין: דוד פלג, רדוסלב באראן, הרב וגמן ואברהם גרין

Right: David Peleg, Radosław Baran, Rabbi Vagman & A. Green

גבירותי ורבותי, עשרים שנה אנו יוצאים עם משלחת זגלמביה. כמי שחשטתף בכל המשלחות ואף מעבר לכך, אני יכול לומר שחלה התקדמות רבה גם בפעילות ההצנחה וגם ביחסים בינינו לבין הפולנים ועל כך אנו מודים לשלטונות תאור, לראשי העיריות ולעושים במלאכה. יחד עם זאת נותר עוד מה לעשות, ואת העשייה הנוספת, אנו בני הדור הראשון, נצטרך במהלך הזמן להעביר לדורות הבאים. אנו מקווים ואף בטוחים שילדנו ונכדנו יעשו זאת בצורה הטובה ביותר וימשיכו את המסורת בה התחלנו.

לקראת השנה החדשה אני מברך את יהודי זגלמביה מכל חזרות ובכל אתר ואתר בשנת שלום וברכה.

מי ייתן ותמלא שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה.

אברהם גרין - יו"ר הארגון

ידידי וחברי, אנשי זגלמביה,

בימים אלו מטתיימת שנת תשס"ח ובאה עלינו לטובה שנת תשס"ט. בסוף אוגוסט שבנו, משלחת בת למעלה מ-70 איש, מסוור שורשים בזגלמביה. בין המשתתפים אנשים מישראל, אירופה, ארצות הברית, קנדה ואוסטרליה.

מטרתה העיקרית של המשלחת לפולין היא, לעלות לקברי אבות, להתייחד עם הקרובים, לבקר באשוויץ גיא ההריגה של יהודי זגלמביה, לסייר באתרים היהודיים חשובים בערי ויישובי זגלמביה וכמובן לבקר במקומות המגורים של הורינו ומשפחותינו.

השנה הסרטו את הלוט מעל לוח הנצחה בבית הספר רמפורט בבנדן. במוזיאון סוסטביץ נערכה תערוכה על יהדות סוסטביץ לפני המלחמה ובתקופת השואה. בתערוכה הושקעה עבודה רבה ואכן היא מעניינת ומכובדת.

בבנדן, הוצגת השנה 650 שנה לקיומה, התכנסנו באולם העירייה וסיפרנו על העבר היהודי במקום. משם יצאנו לטקס מרשים שהתקיים בכיכר גיברי הגטו במלאת 65 שנה לחיסול גטאות זגלמביה. הטקס התקיים בנוכחות שגריר ישראל בפולין ונציגי חשלתון הפולני. בטקס נטלו חלק יחדה צבאית פולנית וחילי צה"ל שחגגתם היתה בעזמת חברנו זאב לירון. הטקס ריגש אותנו עד דמעות, במיוחד, בעת גיית התקווה, אמירת הקדיש והנחת הזרים על ידי קציני צה"ל ונציגי המשלחת. בערב התארחנו אצל ראש העיר שפד מאתנו בארוחה חגיגית.

לפני שעזבו את האזור ערך עבודנו ראש עיריית צילזוי קונצרט כליומרים בכיכר העיר ששרו ונגנו שירים יהודיים וישראלים. רקדנו לצלילי הקונצרט יחד עם תושבי המקום. בסיום האירוע, חנניק ראש העיר צילזוי אות הוקרה למוניק סטבסקי על פועלו באחזקת בית העלמין היהודי במקום.

ערב מרגש זה סיים את ביקורנו בזגלמביה.

כאשר הגענו לוורשה התארחנו בביתו של שגריר ישראל בפולין דוד פלג, שעמנו לשאלותנו בעניינים שבין פולין ליהודי פולין וישראל.

עצרת הזכרון ליהדות זגלמביה - כ"ו בניסן תשס"ח 1 במאי 2008

שגרירת פולין בישראל, רדוסלב באראן - ראש עיריית בנדן, טנו וולך - מי"ט ראש עיריית תל-אביב יפו ואברהם גרין - יו"ר ארגון יוצאי זגלמביה.

במהלך הטקס חוסר הלוט מעל האנדרטה של מצא אחיו, עליה חקוקים שמותיהם של אותם נפלים במלחמת השחרור מיוצאי זגלמביה שהיו שריד אחרון למשפחתם שנרצחה כולה בשואה.

בתכנית האמנותית הופיע אנסטבל הירענטיס, בקטעים מתוך המופע "מורשה לירושלם", מילים: דודו ברק. מוסיקה וביסוי-איור קלינער.

את הטקס הנחו, כמדוי שנה, בני הדור השני ליוצאי זגלמביה: ורדה גרינברג (טוביאש) ושלמה קריב (קרבינסק).

עצרת הזכרון לשואה ולגבורת וטקס החתייחות עם קדושי זגלמביה נערכו השנה בסימך 60 שנה לעצמאות ישראל.

את יד הזכרון במודיעין ניש קתל של אלפים: ארבעה דורות ליוצאי זגלמביה, שרים, חברי כנסת, אישי ציבור, מפקדי משטרה וצבא בכירים, קצנות חיילים על מפקדיהם ואורחים רבים, ביניהם, יוצאי זגלמביה שהגיעו מארה"ב, קנדה ואירופה.

תפילת החתייחות נאמרה מפי החזן הצבאי הראשי לשעבר - אריה בראון. יצחק גרינערס, סגן יו"ר הארגון אמר "יזכור", ובאמירת קדיש התכבד מר צבי לדואו, גזבר הארגון.

נשאו דברים: אבי דיכטר - השר לבטחון פנים, אגנייאשקה מישבסקה -

עצרת יום השואה תשס"ח - 2008 במודיעין
Yom HaShoa memorial service in Modiin

מימין: צבי לנר, אכיבה בן-טוב ונכדתה ליאור אהרן ביד הזכרון

משמאל: השר אבי דיכטר ואברהם גרין ביד הזכרון במודיעין
Left: Minister Avi Dichter & Abraham Green in Modiin

אגנייאשקה מישבסקה - שגרירת פולין בישראל, בעצרת
Agnieszka Magdziak-Miszewska - Polish Ambassador to Israel

תודה לקל"ל על הסייע בארגון הטקס.
תודה לשר יולזרי על הסייע בהסמנת התברים ביום השואה.

מדליקי המשואות

במלאות עשרים שנה לחקמתו של אתר הזכרון ליהודי זגלמביה הודלקו המשואות, השנה לזכרם ולכבודם של העושים במלאכה בעבר ובהווה.

משואה ראשונה

די"ר אהוד פרוז - בנו של פרופ' יהושע פרוזר ע"ח, יו"ר הוועדה הציבורית להקמת יד הזכרון.

ליאוד אורן - נכדתו של די"ר אריה בן טוב (חסנברג) ע"ח, סגן יו"ר הוועדה הציבורית להקמת יד הזכרון ויו"ר הארגון.

מרילח פוד - מטבתכני יד הזכרון.

משואה שניה

לרן ובר וקרן גרינגראס - נכדיו של יצחק גרינגראס, סגן יו"ר הוועדה המארגנת המצומצמת להקמת יד הזכרון ואחראי תכנון.

יצחק מגר - בנו של מוניק מגר, חבר הוועדה המארגנת להקמת יד הזכרון וגזברה.

צבי צים - בנו של נתן-נתק צים ע"ח, חבר הוועדה המארגנת להקמת יד הזכרון ומזכירה.

משואה שלישית

צבי לנגר - יו"ר הוועדה הסכנית להקמת יד הזכרון.

נסע דניגור ואורי ברק - נכדיו של צבי דניגור ע"ח שעמל על אנדרטת הייזבורי.

אלק ויינרין - ניסו של יולק נשרי ע"ח, יוצר מפת השיש בכניסה לאתר.

משואה רביעית
חדסה קנטור - מי שהייתה אחראית לטקס שנערך במשואה, לכבוד וותיקי הפעילים דאז, רלי טוביאש ודיצה ארנזיים - מנחות הטקס הראשון במדיעין ובמשואה.

משואה חמישית

שלמת גראצר - יו"ר סניף חיפה של האירגון וותיק הפעילים. יצחק טורנר - פעיל וותיק בסניף ת"א שעשיתו מרובה.

ישראל לרנר - יליד בנדן, ממקימי קבוץ נצר סירני. אחיו שלמה לרנר, ממנהיגי גורדוניה בזגלמביה, חתום על מכתבם האחרון של צעירי הגטו אל מנחיני היישוב בארץ ישראל.

משואה שישית

פעילי דור החמשין:

יוסי למל - מקים אתר זגלמביה באינטרנט

דב פניני - רואח החשבון של הארגון

יונה קובז - עורכת עלון זגלמביה

משואה שביעית

לימור יורק - נכדו של יוסי עובד, המפעיל בחתנדבות ומוח שני עשורים, את הדלקת המשואות.

רחל לוי - בתו של צבי לנדאו גובר האירגון.

עומר פנחס ודנה גרין - נכדיו של אברהם גרין, יו"ר הוועדה המארגנת המצומצמת להקמת יד הזכרון.

יארצייט - תשעה באב תשס"ח

כאשר באו לתום אותי חמילים השכיחות ביותר היו "היי תוקח". מעודי לא חשבתי על עצמי במרחים של חולשה וחזקה. אך האיחזעים שפקדוני גרמו לי לחשוב על אנשים גם במושגים אלה. ואז, הדוגמא הטובה ביותר שעמדה לנגד עיניי היו הניצולים, ביניהם הורי. אנשים שידעו חזקה פנימית מה היא, שרתמו מוחות אלה לעליה, לבנייה אישית, להתעצמות לאומית ואף להתחממות הרוח.

נאמר שאין לשפוט אדם עד שלא מגיעים למקומו. ואני, כשעה שיקירי נלקח ממני, הרגשתי קרובה לניצולי השואה יותר מתמיד.

מאז שאני זוכרת את עצמי, ניצולי שואה היו חלק בלתי נפרד ממשפחתנו דמזה למעלה מתריסר שנים שאני לוקחת חלק פעיל בפעילות של ארגון יוצאי זגלמביה. ועם זאת, המוות קרבני אליהם יותר מכל מעשה אחר.

מהרגע ההוא, הבנתי, ולא רק במילים, את תעצומות הנפש להם נדרש דור ההורים על מצת להמשיך חיים כרגיל. שום דבר אינו רגיל. הרגיל עבר מן העולם לפני עשרות שנים, אך הזכרון הוצרם שלו חי וקיים ומקשה על חיי היומיום. החיים "שלאחר" הם העדות החותכת, להתגשמות מילות הניחומים ולכרסת שאמר: "היי תוקים".

חוזקם זה הוא בעיניי חידה אך בעקר גבורה!

נאמר שאין לשפוט אדם עד שלא מגיעים למקומו. ואני, כשעה שיקירי נלקח ממני, הרגשתי קרובה לניצולי השואה יותר מתמיד.

מאז שאני זוכרת את עצמי, ניצולי שואה היו חלק בלתי נפרד ממשפחתנו דמזה למעלה מתריסר שנים שאני לוקחת חלק פעיל בפעילות של ארגון יוצאי זגלמביה. ועם זאת, המוות קרבני אליהם יותר מכל מעשה אחר.

מהרגע ההוא, הבנתי, ולא רק במילים, את תעצומות הנפש להם נדרש דור ההורים על מצת להמשיך חיים כרגיל. שום דבר אינו רגיל. הרגיל עבר מן העולם לפני עשרות שנים, אך הזכרון הוצרם שלו חי וקיים ומקשה על חיי היומיום. החיים "שלאחר" הם העדות החותכת, להתגשמות מילות הניחומים ולכרסת שאמר: "היי תוקים".

חוזקם זה הוא בעיניי חידה אך בעקר גבורה!

נאמר שאין לשפוט אדם עד שלא מגיעים למקומו. ואני, כשעה שיקירי נלקח ממני, הרגשתי קרובה לניצולי השואה יותר מתמיד.

מאז שאני זוכרת את עצמי, ניצולי שואה היו חלק בלתי נפרד ממשפחתנו דמזה למעלה מתריסר שנים שאני לוקחת חלק פעיל בפעילות של ארגון יוצאי זגלמביה. ועם זאת, המוות קרבני אליהם יותר מכל מעשה אחר.

מהרגע ההוא, הבנתי, ולא רק במילים, את תעצומות הנפש להם נדרש דור ההורים על מצת להמשיך חיים כרגיל. שום דבר אינו רגיל. הרגיל עבר מן העולם לפני עשרות שנים, אך הזכרון הוצרם שלו חי וקיים ומקשה על חיי היומיום. החיים "שלאחר" הם העדות החותכת, להתגשמות מילות הניחומים ולכרסת שאמר: "היי תוקים".

חוזקם זה הוא בעיניי חידה אך בעקר גבורה!

נאמר שאין לשפוט אדם עד שלא מגיעים למקומו. ואני, כשעה שיקירי נלקח ממני, הרגשתי קרובה לניצולי השואה יותר מתמיד.

מאז שאני זוכרת את עצמי, ניצולי שואה היו חלק בלתי נפרד ממשפחתנו דמזה למעלה מתריסר שנים שאני לוקחת חלק פעיל בפעילות של ארגון יוצאי זגלמביה. ועם זאת, המוות קרבני אליהם יותר מכל מעשה אחר.

מהרגע ההוא, הבנתי, ולא רק במילים, את תעצומות הנפש להם נדרש דור ההורים על מצת להמשיך חיים כרגיל. שום דבר אינו רגיל. הרגיל עבר מן העולם לפני עשרות שנים, אך הזכרון הוצרם שלו חי וקיים ומקשה על חיי היומיום. החיים "שלאחר" הם העדות החותכת, להתגשמות מילות הניחומים ולכרסת שאמר: "היי תוקים".

חוזקם זה הוא בעיניי חידה אך בעקר גבורה!

נאמר שאין לשפוט אדם עד שלא מגיעים למקומו. ואני, כשעה שיקירי נלקח ממני, הרגשתי קרובה לניצולי השואה יותר מתמיד.

מאז שאני זוכרת את עצמי, ניצולי שואה היו חלק בלתי נפרד ממשפחתנו דמזה למעלה מתריסר שנים שאני לוקחת חלק פעיל בפעילות של ארגון יוצאי זגלמביה. ועם זאת, המוות קרבני אליהם יותר מכל מעשה אחר.

מהרגע ההוא, הבנתי, ולא רק במילים, את תעצומות הנפש להם נדרש דור ההורים על מצת להמשיך חיים כרגיל. שום דבר אינו רגיל. הרגיל עבר מן העולם לפני עשרות שנים, אך הזכרון הוצרם שלו חי וקיים ומקשה על חיי היומיום. החיים "שלאחר" הם העדות החותכת, להתגשמות מילות הניחומים ולכרסת שאמר: "היי תוקים".

חוזקם זה הוא בעיניי חידה אך בעקר גבורה!

נאמר שאין לשפוט אדם עד שלא מגיעים למקומו. ואני, כשעה שיקירי נלקח ממני, הרגשתי קרובה לניצולי השואה יותר מתמיד.

מאז שאני זוכרת את עצמי, ניצולי שואה היו חלק בלתי נפרד ממשפחתנו דמזה למעלה מתריסר שנים שאני לוקחת חלק פעיל בפעילות של ארגון יוצאי זגלמביה. ועם זאת, המוות קרבני אליהם יותר מכל מעשה אחר.

מהרגע ההוא, הבנתי, ולא רק במילים, את תעצומות הנפש להם נדרש דור ההורים על מצת להמשיך חיים כרגיל. שום דבר אינו רגיל. הרגיל עבר מן העולם לפני עשרות שנים, אך הזכרון הוצרם שלו חי וקיים ומקשה על חיי היומיום. החיים "שלאחר" הם העדות החותכת, להתגשמות מילות הניחומים ולכרסת שאמר: "היי תוקים".

חוזקם זה הוא בעיניי חידה אך בעקר גבורה!

נאמר שאין לשפוט אדם עד שלא מגיעים למקומו. ואני, כשעה שיקירי נלקח ממני, הרגשתי קרובה לניצולי השואה יותר מתמיד.

מאז שאני זוכרת את עצמי, ניצולי שואה היו חלק בלתי נפרד ממשפחתנו דמזה למעלה מתריסר שנים שאני לוקחת חלק פעיל בפעילות של ארגון יוצאי זגלמביה. ועם זאת, המוות קרבני אליהם יותר מכל מעשה אחר.

מהרגע ההוא, הבנתי, ולא רק במילים, את תעצומות הנפש להם נדרש דור ההורים על מצת להמשיך חיים כרגיל. שום דבר אינו רגיל. הרגיל עבר מן העולם לפני עשרות שנים, אך הזכרון הוצרם שלו חי וקיים ומקשה על חיי היומיום. החיים "שלאחר" הם העדות החותכת, להתגשמות מילות הניחומים ולכרסת שאמר: "היי תוקים".

חוזקם זה הוא בעיניי חידה אך בעקר גבורה!

גם השנה, כבכל שנה, התקיים על פי המסורת הנהוגה בארגון, יארצייט לקדושי זגלמביה בני באב, ה-10 באוגוסט, 2008. חברי הארגון התכנסו לציין ולהזכיר בטקס את יהודי זגלמביה אשר תובלו למחנות החשמדת.

יום תשעה באב נקבע כיום האזכרה לקדושי זגלמביה, מאחר וביום זה נורשו אחרוני היהודים מגטאות זגלמביה ע"י הגרמנים ב-1943 לאושוויץ.

אל הטקס הגיעו חברי הארגון אשר שרדו את המחנות, חברים מדור שני ושלישי.

החזן, אריה בראון, קרא פרק תהילים, לאחריו נשא את תפילת אל מלא רחמים. צבי לנדאו אמר קדיש עם אזכור שמות כל קהילות זגלמביה.

יו"ר הארגון, אברהם גרין, סקר את פעילות הארגון בשנה האחרונה בתקווה לשיתוף פעולה מרת עם בני הדור השני והשלישי.

איוי גרינגרס דבר על הקשר למרשת השבוע.

אויילה אבידב נשאה דברים בשם בני הדור השני.

מדברי אוילה אבידב ב"ב באב...

הפעם נושאים דברי אופן אישי, פרטי, שונה מהפעמים הקודמות בהן דברתי בפומבי.

הסיבה לכך היא אבלי האישי שלי. השנה אבדתי את בעלי. הצער והיגון הובילו אותי לחשוב על הורי ועל תבריהם ששרדו את השואה. האנשים שידעו צער, שכול, מכאובים ויותר מכל געגועים.

"סרצה מויה" - הלב שלי

תערוכה חדשה של האמן יוסי למל

בתערוכה קודמות, נסע יוסי עם אביו דב ברנרד, יליד בנדן וניצול אושוויץ, למחנות אושוויץ וקסטנאוון, שם הוא הצטלם במדי אסיר מהתקופה, ואת התוצאות עיבד לשורה של כרזות חזקות, כאשר כל האסירים המופיעים בהן הם שכמילים של עצמו.

בתיא למל - גרפינקל נולדה בשנת 1928 בעיר בנדן וגדלה במשפחה אורתודוקסית בת 12 נפשות אשר נמנתה עם חסידי רדומסק.

בשנת 1934 עברה המשפחה לרח' מודזיבסקה שם עברה עליה ילדותה.

עם פרוץ מלחמת העולם השניה וכבוש בנדן הצליחה המשפחה למרות התנאים הקשים להשאיר ביחד עד לחודש מרץ 1943. אז הועברה בתיא באישון לילה למחנה עבודה גלמבאד-קודובה ומשם הועברה למחנה לנגביילאו.

בתחילת ינואר 1945 נלקחה בתיא יחד עם אסירות המחנה לצעדת המוות. בלילה הראשון הצליחה להמלט ומסתתרה בתור נערה מוצריה בשם ברביה רוטה בכפר בסודטים. כל שאר בני ובנות משפחת גרפינקל נלקחו לאושוויץ בקיץ 1943.

לאחר תום המלחמה עלתה לישראל והתגייסה לצה"ל, ליחידת הצנחנים.

65 שנה לאחר מכן חזרה בתיא לביתה שברחוב מודזיבסקה בלוזית במה יוסי למל ונבחרתה נעה בת ח-8. מיום תולדה זכתה נעה לכינוי "סרצה מויה" (הלב שלי - בפולנית) כפי שנקראה בתיא ע"י אמה.

כיום חיה בתיא בירושלים עם בעלה ברנרד דב למל, השכן שגדל ברחוב מודזיבסקה 44 ולהם 3 ילדים ו-9 נכדים.

יוסי למל, אמן כרזות ויוצר וותיק בתחום הפרסום והעיצוב הגרפי בארץ, שיחזר באמצעות בתו נעה את סיפורה וזיכרונותיה של אימו בתיא ומשפחתה שאיננה, סיפור חדירה, חצר המשחקים, השוק, הרחוב והטירה של עיר הולדתה.

בתערוכה שנפתחה ב-8.8.08 במזיאון הלאומי בעיר פוזנן בפולין מוצג סיפור אישי זה בנוסף לעבודות פוליטיות וחברתיות פרי יצירתו של יוסי למל שמעטו במהלך השנים האחרונות והוצגו בתערוכות ובגלריות ברחבי העולם.

בתיא למל - גרפינקל נולדה בשנת 1928 בעיר בנדן וגדלה במשפחה אורתודוקסית בת 12 נפשות אשר נמנתה עם חסידי רדומסק. בשנת 1934 עברה המשפחה לרח' מודזיבסקה שם עברה עליה ילדותה. עם פרוץ מלחמת העולם השניה וכבוש בנדן הצליחה המשפחה למרות התנאים הקשים להשאיר ביחד עד לחודש מרץ 1943. אז הועברה בתיא באישון לילה למחנה עבודה גלמבאד-קודובה ומשם הועברה למחנה לנגביילאו. בתחילת ינואר 1945 נלקחה בתיא יחד עם אסירות המחנה לצעדת המוות. בלילה הראשון הצליחה להמלט ומסתתרה בתור נערה מוצריה בשם ברביה רוטה בכפר בסודטים. כל שאר בני ובנות משפחת גרפינקל נלקחו לאושוויץ בקיץ 1943. לאחר תום המלחמה עלתה לישראל והתגייסה לצה"ל, ליחידת הצנחנים. 65 שנה לאחר מכן חזרה בתיא לביתה שברחוב מודזיבסקה בלוזית במה יוסי למל ונבחרתה נעה בת ח-8. מיום תולדה זכתה נעה לכינוי "סרצה מויה" (הלב שלי - בפולנית) כפי שנקראה בתיא ע"י אמה. כיום חיה בתיא בירושלים עם בעלה ברנרד דב למל, השכן שגדל ברחוב מודזיבסקה 44 ולהם 3 ילדים ו-9 נכדים. יוסי למל, אמן כרזות ויוצר וותיק בתחום הפרסום והעיצוב הגרפי בארץ, שיחזר באמצעות בתו נעה את סיפורה וזיכרונותיה של אימו בתיא ומשפחתה שאיננה, סיפור חדירה, חצר המשחקים, השוק, הרחוב והטירה של עיר הולדתה. בתערוכה שנפתחה ב-8.8.08 במזיאון הלאומי בעיר פוזנן בפולין מוצג סיפור אישי זה בנוסף לעבודות פוליטיות וחברתיות פרי יצירתו של יוסי למל שמעטו במהלך השנים האחרונות והוצגו בתערוכות ובגלריות ברחבי העולם.

ואלה שמות...

יהודי שמותיהם של קרבתו צעדו מוות הקבורים בקבר אחים בפולין

ואלה שמות... תחקיר וכתביבה: נעמה גליל, יזח קובו

"ברבבותיהם. טנל הסתגות המסופים לאושוויץ. בלא פונה ומסת, נרדו ההמונים יום ולילה, לילה יום... והגרמנים, מומרי הצועדים... דגש" אה הודנים בידיהם. ירקו אש-סקלטים כחפלים. והשלנים בלשו אה שלדי גווניהם." (ק.צמניק, טלמודה)

שמו איצ' יודע

יהודי שהגיע לאושוויץ בטרנספורט מבניין ב-17 בדצמבר 1943. בהגיעו, עבר את הסלקציה וקבל את המספר - 169204.

הטרנספורט:

ב-17 בדצמבר 1943 הגיעו בטרנספורט מבניין 800 יהודים, גברים ונשים, למחנה אושוויץ. בהגיעם, לאחר הסלקציה, 92 גברים קבלו את המספרים 169139 - 169230 ו-169 נשים את המספרים 72060 - 72228 והתקבלו כאסירים במחנה.

חותרים, 539 בני אדם נשלחו מיידית לטאי חגו ונרצחו.

על פי המסמכים ששרדו באושוויץ ניתן לשחזר חלק משמות האנשים שהגיעו מבניין בטרנספורט הנ"ל ועברו את הסלקציה:

Auschwitz no. & Name	Auschwitz no. & Name
169139 - Blakowski Abram	169181 - Lubling Heinrich
169145 - Szmul	169188 - Medownik Abram
169148 - Chmielnicki Arnold	169193 - Nowak Szulim
169154 - Frytz Dawid	169195 - Orłowski Miecysław Israel
169155 - Fischer Harry	169197 - Olaztajn Pinkas
169157 - Frochzwaig Dawid	169199 - Polittowski Didia
169160 - Gutman Moses	169200 - Piekarski Izaak
169181 - Gutman Majer	169201 - Pile Kalman
169183 - Gutman Abram	169203 - Polaski Chaim
169165 - Golenzer Szalame	169204 - Unknown
169166 - Holander Chaim	169209 - Sieniawer Szlame
169168 - Jungerwird Simon	169210 - Salz Josef
169170 - Krakowski Jakob	169213 - Solinger Jakob
169175 - Klaman Chaim	169221 - Wielduk Michael
169177 - Klepfisz Abram	169223 - Wisniewski Perce
169178 - Klepfisz Rudolf	169224 - Wimmer Herman
169179 - Krakowski Abram	
Female:	
72085 - Aniolkiewicz	72119 - Gunberg Taube
72088 - Burko Rosia	72154 - Minc Zofia
72073 - Brotkiewicz Rachela	72173 - Rafalowicz Hanka
72105 - Schneidemann Fela	72174 - Rafalowicz Fela
72109 - Goldberg Malka	72175 - Rakower Thea
72110 - Goldberg Fela	72188 - Szlenska Lea
72117 - Goldblum Maria	

Yoel Tintpulwer - יואל טינטפולוור - B 3376

יואל טינטפולוור טלד ב-18 במרץ 1896. ב-2 באוגוסט 1944 נשלח טינטפולוור לאושוויץ ממחנה לעבודת כפייה בקילצה (Kielce). בהגיעו, עבר את הסלקציה וקבל את המספר - B 3376. הרשום תארונו שלו במסמכים הוא מה-24 באוגוסט 1944, מחנה טרזבוונקה (Trzebiatka), אחד ממחנות אושוויץ III. על פי המסמכים, מופיעו משפחת טינטפולוור בשלושה מוקדי חיים בפולין: וורשה, בניין-סוסנוביץ' ולודז'.
הטרנספורט:

ב-2 באוגוסט 1944 הגיע לאושוויץ טרנספורט ממחנה לעבודת כפייה ליהודים בקילצה. בהגיעם, לאחר הסלקציה, 547 קבלו את המספרים: B 2903 - B 3449. החלשים ואלה שלא היו כשירים לעבודה נשלחו לטאי חגו ונרצחו.

אנו פונים לכל אדם הנחשף לסיפור הצעדה וקרבתו - אם יש בידיכם מידע נוסף על האנשים ובני משפחותיהם, אנא העבירו אותו ליד ושם. יהיה בכך משום תרומה משמעותית למשימת החשבה של חשיפת הפנים ותשמות של קרבתו השואה ולמילוי הציווי של "לכל איש יש שם".

באתר האינטרנט של יד ושם מופיע הסיפור במלואו.

<http://www.yadvashem.org/shemot/index.html>

להוספת מידע: נעמה גליל, 050-9902283 יזח קובו, 050-5674323

vona.kobo@yadvashem.org.il naama.galil@yadvashem.org.il

* ק.צמניק, יואל דיטר - פייער היו אחד מניצולי צעדת המוות המתוארת כאן. ניצולים נוספים מיוצאי ונלמביה של צעדת המוות המתוארת ליל - יולק משרי זייל, צבי דצינר זייל וזאב לירון יבדליא.

** לרשימת הקרבתו שזוהו, ראה עמ' 14 בגליון זה.

בבית הקברות הנוצרי בעיירה קשיאוזינצו, בפולין, מרחק כשעה וחצי נסיעה מאושוויץ-בירקטאו, ניצבת מצבה. היא נבנתה מעל קבר אחים בו נקברו 45 אנשים, קרבתו צעדת מוות, שיצאה ב-18 בינואר, 1945 ממחנה אושוויץ בירקטאו בכיוון מערב. שלא כמו קרבתו אחרים של צעדות המוות, נרצחים אלה זכו לקבר. הכומר המקומי מאבל ריש החליט לקבור את הקרבתו ולתעד את "שמותיהם" - מספרי האסיר שנחקקו על זרועותיהם. הכומר הורה לקבור לקברן לרשום את המספרים, ומסמך אותנטי זה שמר בארכיון אושוויץ. העתקו מופיע במוזיאון לתולדות השואה ביד ושם.

בעת יציאתם, קיבלו האסירים שמיכה, חתיכת לחם וקופסת שימורים אחת לכל ארבעה צועדים. הם נאלצו ללכת עשרות קילומטרים בקור חשו לבושים בסחבות ונועלים בקבוקי עץ. הם סבלו מאפיסת כוחות ומדונוטריה ואכלו שלג כדי להרגיע את הרעב. אסיר שתש כוחו והשתנה מעט, נורה מיד בידי אנשי הסייס.

לאחר צעדה של 59 קילומטרים, הגיעו האסירים לתחנת הרכבת בעיר גליביצה, שם הועמסו על קרונות רכבת פתוחים. הם הוסעו במשך שעות בקור של 20 מעלות מתחת לאפס ורבים מהם קפאו למוות. עם עצירת הרכבת המשיכו שומרי הסייס להצמיד את האסירים שלא קיבלו מזון מזה שלושה ימים, ב-22 בינואר הם התקרבו ליער סמוך לשובים מליני וריבניק. עם כניסתם לתוך היער החלו השומרים לצעוק כי פרטיזנים תוקפים את השיירה וחללו בירי לעבר האסירים. השטח התמלא בהרוגים ובכפועים.

ב-26 בינואר וב-12 בפברואר התקיימו חלוציותיהם. חלק מהחלוציות הובאו בעגלות כידי תושבים מקומיים ממליני לבית הקברות בקשיאוזינצו.

קיומו של קבר האחים היה ידוע לחוקרים ולחלק מציבור מדיכיי פולין. בעקבות סיור של שירות הביטחון הכללי במקום, הועלה על דם הרעיון לנסות ולהאזין את הנרצחים על פי המספרים שנחקקו על המצבה ולהציב מצבה במקום שתישא את שמותיהם. יד ושם הצטרף למיזם חשוב זה שכל מחותו היא - "לכל איש יש שם".

בחוק יד ושם (התשי"ג, 1953) נכתב בסעיף 2: "תפקודו של יד ושם הוא לאסוף את זכרם של כל אלה מבני העם היהודי שנפלו ומסרו את נפשם, לנחמו ומרדו באויב הנאצי ובעוזריו ולהציב שם וזכר להם...".

גם היום, למעלה מ-60 שנה לאחר השואה, יד ושם ממשיך במשימה לשחזר את השמות ואת סיפור חייהם של כל היהודים אשר נספו בשואה.

בפנייה ראשונית לארכיון אושוויץ התברר כי 26 מהנרצחים הם יהודים, מטרנסניה, צ'כיה, צרפת, הולנד, פולין והונגריה. 6 מהנרצחים היו אסירים פוליטיים פולנים ותארוכים - בני לאומים שונים. חלק ממספרי האסיר הועתקו מכל הנראה בצורה שגויה, דבר המקשה על זיהויים.

עד עתה זוהו 25 מבין הנרצחים, מהם 18 יהודים** התחקיר שנערך ביד ושם התבצע ונדך שימוש במקורות המידע הקיימים במקום: ארכיון, דפי עד, פנקסי קהילות, ספרי זכרון ועוד. באמצעות מקורות מידע אלה הצלחנו לבנות את סיפורי החיים של חלק ניכר מן היהודים ששמותיהם זוהו.

שירת התקווה בבנדין

מאת: שמעון ישיבין

קולו של הקברניט נשמע, "עבירותי ורבותי, בעד זמן קצר, נחת בגמל התעופה בן-גוריון....." עבור כולם היה זו טיהול שנתי... ואילו אני, חלמתי בחקיץ, מנסה לשחזר את מסע השורשים שזה עתה עומד להסתיים.

***

נחתנו בקרקוב. ביום שישי ושבת סירנו בבירת העתיקה של פולין, קבלנו סקירה על ההיסטוריה של פולין וחשברו על שהתרחש בעיר בתקופת הכבוש הגרמני. בקרנו בחובע חיחודי, בבית הכנסת של הרמ"א, בבית העלמין הסמוך. ליד ציטו של הרמ"א. סירנו באזור הגטו ושמענו על שיתוף המעולה בין יהודים ופולנים במחנות בתקופת המלחמה. עברנו סמוך לאזור בו היה מנזח פלאשב, לשם שולחו רוב יהודי קרקוב. סירנו במבצר הוואוול המפורא, המסמל את ההיסטוריה של פולין העתיקה.

יום ראשון - אושוויץ. בירקנא.

יצאנו את קרקוב ביום ראשון והגענו לאושוויץ. הסירנו במחנה היה טעון עבור רוב חברי המשלחת, במיוחד לאלה שבקרו בפעם הראשונה במחנה ההשמדה וראו מקרוב את אוסף המוצגים, הכלים המוזודות וכיו. בביתן הישראלי הולקט נרות נשמה, התפללו ואמרו קדיש. ברגעים אלו היו חברי המשלחת מוכנסים בתוך עצמם.

משם נסענו לבירקנא שם שמעו החברים הסבר על שגרת יומו של תאסיר במחנה. ארויץ צימבלר ואלברט ברוקמן אשר הגיעו מארחיב שתפו אותנו במה שעבר עליהם. צימבלר נשא על חזו תמונה גדולה שלו במדי אסיר. חברו ברוקמן סיפר את ספרו האישי והקהל היה מרותק. משלחות נוספות חקשו לדברים ובקשו לצלם ולהקליט. ברוקמן הדגיש: "הייתי בסך הכל בן 16".

שמעון ישיבין (שמאל) ואמר קדיש בבנדין (Left) Shimshon Jashvitz - Kaddish in Będzin

ברוקמן וצימבלר, חברי ילדות מזביירצ'ה, שולחו יחד לבירקנא ויחד שרדו.

הגענו אל האנדרטה הגדולה בבירקנא. דומיה שררה בקרב חברי המשלחת. מאיר שווינקלשטיין נשא את תפילה "אל מלא רחמים", זו הונח עיי. רגינה לונדנר מפרס, צימבלר וברוקמן מארחיב, שלושתם שרדו טרחה זה. נאמר קדיש עיי..... והדולקו נרות נשמה. בטקס, ביקרו חברי המשלחת בסאונה והתרשמו מתעורכת התמונות תנדולה המצוגת במקום.

יום שני - צ'ילדז. סוסטוביץ.

היום החל בטקס התייחדות בבית העלמין בצ'ילדז, המשותף לצ'ילדז ולבנדין. ראש עיריית צ'ילדז הצטרף אלינו לטקס ליד קבר האחים אשר בנאמי בית העלמין. צבי איטלד, יליד בנדין, נשא תפילה ואמר קדיש. בטקס שהתקיים ליד האנדרטה במקום בו עמד בית הכנסת בצ'ילדז, קראו פרק תהילים, אברהם גרין אמר קדיש, הונח זר, עיי שתי אחיות, בגות הדור שני אתו גוטמן ושרח אורן, אשר מוצא משפחתו מצ'ילדז. זר נוסף הונח עיי ראש העיר.

בית הכנסת בצ'ילדז לא נשרף עיי הגרמנים כי היה קרוב מדי לכנסייה. במקום זה אספו את כל היהודים והכריחו אותם לפרס את בית הכנסת לבנה אחר לבנה.

בסוסטוביץ קיימו טקס התייחדות בכבר האחים קוויץ. במקום זה רוכזו יהודי סוסטוביץ אשר בגטו שרודולת ושולחו ברכבות המשלוחים למחנות החשמדה. משמר כבוד עירוני ליווה וכיבד את הטקס. הדסה קנטור, ילידת סוסטוביץ, ובתה און הקריאו קטעים מתוך יומנה של הדסה המתעד את קורותיה בשואה.

נציגי העיר סוסטוביץ הזמינו את המשלחת לחנוכת צערוחם על יחדות סוסטוביץ, כן בקרו החברים במקום בו היה בית החולים היהודי בעיר. בחמש בקרנו בבית הספר למסחר אשר שימש בתקופת הכיבוש מחנה מעבר - הדולג. לוח זכרון שנקבע במקום מפרט את פועלו בתקופת הכיבוש.

חננו זר והתייחדות עם זכרם של ששה מיהודי סוסטוביץ אשר הוצאו להורג ברחוב מודוויובסקה. פקדנו את בית העלמין בסוסטוביץ חקות אחדות לפני שעזבנו את המקום, מצאה חברתנו קלה ולצר את המצבה של סבה.

קלה זלצר (לונדנר) בכבר גיבורי הגטו בבנדין

Kala Zelzer (Londner) at the Ghetto Hero's Square in Będzin

יום שלישי - בנדין.

ראש עיריית בנדין, ביקר השנה בארץ והזמין את חברי הארגון לחגיע לבנדין ולחיות נכחים בחגיגות 650 שנה לעיר. אולם המליאה בעירייה היה מלא מפת לפת. חברי המשלחת נתבקשו לספר על ילדותם. הם עשו זאת בהתרגשות רבה. בשעה 11 החל הטקס בכבר הגטו בקמיונקה. ליד האנדרטה ניצב משמר כבוד של הצבא הפולני.

כ-180 חיילי צה"ל, חברי משלחת "עדים במדים", צעדו לתוך הככר כשדגלי צה"ל והמזנה נשאים בראש הטור. מעבר לכבר צעדו שתי פלוגות של הצבא הפולני בלווי תזמורת צבאית.

ההתרגשות הגיעה לשיאה בקרב חברי המשלחת, כאשר התזמורת נגנה את החמנון, וחילי צה"ל הצטרפו לשירת התקוות.

היה לי הכבוד לומר קדיש במקום זה, כאשר חיילי צה"ל שונים "אמין" בית הספר רפפורט, נבנה בסחילת המאה השימש את יהודי העיר בנדין. הוזמנו לטקס הסרת לוח מגל לוח זכרון המציין את העבר. את הלוח הסירו ניצה בן-גון וסמדר סולומון.

יעקב מנדובסקי עיי, אביה של סמדר, סיפר לבנו את שארע בצנרת המוות מאושוויץ לגרוסרונן. הוא צעד יחד יהושע רפפורט, מנהל בית הספר, רפפורט כשל מאפיסת כוחות. מנדובסקי תמך בו ואחז אותו לכל יפול. אבל כוחו של רפפורט לא עמד לו והוא נפטר בורחותיו. ברגעים אלו ניגש אל מנדובסקי חייל גרמני והכה מראשו בקת של חובה.

ליד אנדרטת בית הכנסת הנדול של בנדין שנסרף, נערך טקס התייחדות, הונח זר עיי יוצאי העיר בנדין וחברנו ניץ צימבלר התכבד באמירת קדיש. לא רחוק מבית הכנסת, במעלה הנבשה, עומדת כנסייה. אל כנסייה זו נמלטו היהודים כשבית הכנסת ובתי היהודים טביחו עלו באש. הכומר מציטלב זיבצקי פתח להם את השערים. זיבצקי הוכר כחסיד אומות העולם. על חקיר תחיוני של הכנסייה קבוע לוח המספר את אשר אירע. יצחק טורנר שניצל מן השריפה החיה ומצא מקלט בכנסייה, הניח זר במקום.

בערב הוזמנו לארוחה לכבוד חגיגות 650 שנה לחוסדת של העיר. אברהם גרין, י"ר הארגון ברך את ראש העיר והעלה על נס את פעלו. כמו כן העניק לראש העיר תמונת העיר ירושלים מססף, אשר הונפקה עיי החברה הישראלית למדליות.

יום רביעי - זימברובה גודניצ'ה. סלבקוב. צ'ילדז.

קיימו טקס התייחדות ליד האנדרטה בזימברובה-גודניצ'ה. קלה זלצר ובניה, זאב וחסידאל הניחו זר ויחודח נצח אמר קדיש במקום זה.

בסלבקוב פגשנו את ראש העיר שחשתתפה בטקס ליד האנדרטה על גשר הפשמישה, כמו כן הצטרפה אלינו לבית העלמין היהודי בפאתי הישוב.

אחר הצהרים - הוזמנו חברי המשלחת לקונצרט בעיר צ'ילדז. ברחבת העירייה קבלו את פניהם כליומרים שנגנו נגנים יהודיים ושירים עבריים. חברי המשלחת קמו ממקומם, יצרו מעגלים ורקדו כמיטב התער. ראש העיר נשא דברים והעניק למוניק סטבסקי יליד צ'ילדז אות הוקרה, על פועלו בשיפצו ואחזקת בית העלמין היהודי בצ'ילדז.

בקרנו בבית העלמין בייזביירצ'ה וקיימו טקס התייחדות ליד קבר האחים במקום בו טבחו 133 יהודים מזביירצ'ה אשר טרחנו בגטו.

פגשנו במקום את הדייר באוול - יהודיה יחידה תחיה כיום בייזביירצ'ה. בתקופת המלחמה הוסתרה בביתם של שכנים ואביה ששרד את המחנות שב לקחתה. בתה של דייר באוול עלתה לארץ לפני מספר שנים.

פרחים הונחו עיי אריאל יהלומי וחידייר באוול, וקדיש נאמר עיי ברוקמן וצימבלר, כולם ילידי זביירצ'ה ושרידיה. עזבנו את זביירצ'ה ונסענו לוורשה.

לקראת ערב בוורשה קבל את פנינו דוד פלג, שגריר ישראל בפולין, במשכנו. חברי המשלחת שמעו סקירה רחבה על פעילות השגרירות וקבלו תשובות מהשגריר על שאלותיהם הרבות.

יום שישי - חישה.

הסירנו בוורשה החל בבית העלמין היהודי העתיק. סירנו באזור הגטו, עברנו בנתיב הגבורה בעקבות ספור המרד של גטו ורשה ועצרו ליד הבונקר במילה 18. בקרנו גם באומשלאגפץ - המקום ממנו שולחו יהודי הגטו לחשמדה בטרבלינקה.

קיימו טקס התייחדות ליד האנדרטה של רפפורט. זו הונח במקום עיי שלושה מפעילי הארגון: הדסה קנטור, אריאל יהלומי ויצחק טורנר.

קולו של הקברניט שוב נשמע, "עבירותי ורבותי זה עתה נחת בגמל התעופה בן גוריון..."

הם מסע שורשים 2008, אחד המסעות המרגשים ביותר שהוציא לפועל ארגון יוצאי גולמביה. מסע שהיה לחוויה בלתי נשכחת.

חזרה למחוזות ילדותי

מאת: צבי איכנולד

צבי איכנולד, רעייתו שרה (מימין) ובהם בתיה, בסדר גבורי הגטו בבניין The Eichenwald family at the Ghetto Hero's Square in Będzin

להוכיח לעצמי שהמצב השתנה. אבל כול אותו הזמן תמונות האנשים שהייתי איתם פה חולפת לגד עיני, כמו סרט נע. אני חושב בלבי כמה חבל שהם לא זכו למעמד הזה.

במשך כל הטקס אני ניצב כאחד החיילים במסדר, כאחד מהם, מרגיש את החום וההגנה שמל החיילים מקרינים, זו הנאווה שלי, שזכיתי לעמוד ולראות בשינוי הזה, בהתהפכות הגורל.

הטקס נמשך, מילים נאמרות, אך ליבי נודד. לא חקשבתי למח שאמר, לבי וראשי נודדים אל התקופה הקשה בה חינו אני אחיי ואחיותי.

כשחשתיים הטקס תמטוב בזה חזר כל אחד למקומו. חורתי אל רעייתי, ילדי, נכדי וניני, אשר בשמותיהם מקימים לתחייה את משפחתי שחיתה לי. אני אשוב מכאן ארצה ושוב יתרוצצו בי, זה לצד זה, זה בתוך זה, כאב העבר ותקוות העתיד, תיוכי משפחתי החדשה ועיני משפחתי שנתרה שם, אך היה בתוכנו, מבטיחה ושייכת, מתענרת מעפר ולבשת נאולה.

"תקפת פליטות בית יהודה מנשאנה ש'רש' למקאה נעשה פרי למקלה." הלכים ב' פק י"ז

כל אדם מחפש שורשים, חיבור, שייכות. היה לי חשוב לחזור לפולין ולהראות למשפחה את מקום מגורי, לימודי, חיי בשנות ילדותי ושייכותי למקום. הרגשתי צורך לחזור למקומות שלא עזבתי אף פעם מרצון. לחזור למקומות שמתו המלחמה לא שבתי אליהם. לחתתבר ברגש, בתחושה, לכל המשפחה שנשארה שם, שבכל יום ובכל דקה מלווה אותי לאורך חיי.

קמיונקה. למקום האדור הזה אולצנו לעבור ולחיות מתחילת 1943. המקום היה אזור עני שגדו בו צוענים, אנשים מיעוטי יכולת ואנשי העולם התחתון. אנחנו, ילדי משפחת איכנולד שנשארו בלי החורים, עברנו לגטו. בכל התקופה בגטו חיו התנפלויות של הגרמנים. הן התרחשו כמעט בכל לילה, הגרמנים הקיפו את הגטו והוציאו אנשים מהבתים, הם קבעו לעצמם כמות של אנשים בכל משלוח, וכשמילאו את המכסה הם עזבו. תמיד הם הגיעו באמצע הלילה והחתינפלות נמשכה עד למחרת בצחריים. היינו בפרד מתמיד והסתתרו במתבוא, אי אפשר היה לזוז, בקושי לנשום ובטח שלא לצאת מהמתבוא, מרוב פחד ובחילה.

המקום שפעם היה עלוב וכפרי, השתנה לחלוטין היום. נראה שונה ממה שזכרתי. למרות השוני הזכרון ממך בי, התחושות, החחד, והרגשות. אני מביט סביבי ורואה חיילים ישראלים והלב מתמלא בגאווה. אני רוצה להרגיש תחושות שמחה אבל הלב והזכרונות מסרבים. קשה לי להכיל את השמחה במקום שבו היינו מזוכאים וחסרי אונים תקופה ארוכה וקשה כל כך. לא הייתה לנו מנוחה, לא הייתה לנו שום ידיעה לאן ייקחו אותנו ומה יעשו איתנו מאר והצורך להתחבא, ליוו אותנו בכל הזמן בגטו.

אני כאן, אחרי שנים. התחושות עולות ומכות בי שוב ושוב. אני רואה בדמיוני את אחי ואחיותיי נאבקים במלחמת הקיום בגטו הזה. הלב מוביל אותי כמו מגנט אל החיילים. אני רוצה להיות אחד מהם, מוקף בהם.

השיער של הסבתות שלי

מאת: רחל גרינשטיין

רבקה: מה את לובשת!

אני: מעיל גשם.

רבקה: אה! זה לא מספיק! אני אתן לך ווסט!

אני: לא, תודה.

רבקה: אני אתן לך ווסט!! יהיה לך קרו!! אכלת משהו! תאכלי תפוח!

תשתי משהו לפני שאת חולצת!

רבקה: מה את אוכלת?

אני: יוגורט דגנבנים.

רבקה: דווקא את זה את צריכה לאמלן! תאכלי את זה!! נשמה לי זג מלוח!... וסי' וכי'

נוף פסטורלי בדרך לאושוויץ-בירקנאו

נסעים לאושוויץ. בדרך אנחנו עוברים עיירות קטנות נסיות ומטופחות להפליא, גינה פורחת סביב כל בית, וורדים ונציצי חרס. נוף פסטורלי של גבעות ירוקות ועננים בשמים, מזכיר תמונות שמן שהיו תלויות בבית של חורי. אנחנו נוסעים בדרך כפרית, מנוקדת בפסלונים קטנים של יער ומריח, עברים את העיר הדרומית של זגלמביה - כשגוב, ומתקרבים לאושוויץ. "השמש זרחה, חשיטה פרוחה ותשוחט שחסי".

ישנה ערימה של משקפיים. ערימה של סירים. ערימה של נעלים. ערימה של מוזודות. ערימה של שיער אדם - אולי אני מסתכלת עכשיו על השיער של הסבתות שלי.

ברוקמן מספר את קורותיו בבירקנאו, גם צימבלר מספר על קורותיו

סימון, ארויין צימבלר ואל ברוקמן באושוויץ-בירקנאו (Left) Al Brokman and Erwin Cymbler at Auschwitz - Birkenau

בבירקנאו ומראה את הדרגש שלו. הוא היה שם ששה שבועות בגיל 15 (ואז נשלח למזולו לעבודה בורשה). כל יום היו קמים מוקדם ורצים כולם לשירותים אם לא הספיקת לכלכת את המכנסיים. בשש בבוקר היה מיוסדר (אבל), אם מישהו היה חסר היו צריכים להשאר בכריעה, ידיום על חשרף, עד שהספירה הסתדרת.

קיימנו טקס זכרון ליד האנדרטה בבירקנאו. אברהם גרין אמר שזו

המטע שלי מתחיל כבר בגמל התעופה - אני מתיישבת ליד אדם תביב בשם נוח שטרן, ומיד מתגלים החוטאים המקשרים בינינו:

דומברובה - "ילדה שלי הייתה מאביה בחומברובה";

המשפחה שלי - "הלה קוויזן מחולטן היא דודה שלך; תמסרי לה דרישות שלום";

המחנות - "לקחו אותנו למחנה לטנדורף. שוימר היה שם, לנצנר, ארליך...";

חסידי אומות העולם - ברק ולטר היה מפקד המחנה, הוא עזר לכלים; חזעפלה - "היינו בטורינו, מילנו, חיכינו לספינה יציאת אירופה אבל נמל לה ספציב היה תחת מעקב אנגלי או הספינה הפליגה לצרפת".

על זה לא מדברים

בזמן ארוחת ערב שבת, בקרקוב, ממתיע אותנו מטח של גושי ברד עקיים ואני מגלה קרובת משפחה שלא חכרתי - לאה פירסט שווייצר. אחיותי של שלום שווייצר, בעלה של בת דודה שנייה שלי. לאה מספרת שחיתה מורה לספרות ועלשו היא חוקרת שואה ואוספת סיפורים עבור יד ושם.

עד "דור שני" שנאחו בשורשי העבר הוא גיפרי צימבלר שהקדיש שנים לתיעוד חשמות על מצבות בית העלמין היחודי בצילדז.

ארויין צימבלר, אבא של גיפרי ואל ברוקמן מספרים ששניהם מזבירציה. הם נלקחו כעגרים לאושוויץ, עברו את הסלקציה של מנגלה ונשלחו למחנה עבודה.

משם הוציא אותם קצין בלוצטואופה עם עוד 5 נערים מזבירציה. כחואנו שחיל תאור צריך אותם וכך ניצלו. ברוקמן מספר שבסיום המלחמה מצו חייל אמריקאי שתיה שכן של החוד שלו בברונקס. החייל לקח מסכת ממנו לחד והדוד הגיש בקשה לאיחוד משפחות. כשהגיע לניו-יורק חלף לבקר את החייל. הוא היה אז בן 17. ואז הוא ראה את אחותו בת ה-14 של החייל והם התאהבו, התחתנו והולידו את בתם הופ - Hope.

מישהי אחרת מספרת שאביה נלקח לאושוויץ כשהייתה בת שנתיים ואמה ועוד אשה עם תינוקת הסתתרו במרתף של פולני (תמורת כל כסף). עכשיו, שתיהן במטע הזה. היא רוצה לברר פרטים על אביה אבל לא יודעת איך לאיית את שמו.

שמשון ישבקין מספר שאבא שלו לא דיבר אף פעם על העבר. כששמשון שאל אותו, הוא אמר: "אויף דעם רענן מיר נישטי" (על זה לא מדברים).

גם ביום מותו, שמשון שאל אותו והוא אמר "עיי צו דיינע קינדער אגד לוסט מיך אויף" (עזבו אותי במנוחה ולך אל ילדיך). הדבר היחיד שנשאר מהעבר הוא 3 תמונות קטנות של אביו עם ילדים. מאחורי התמונה הייתה חותמת של צלם מבניין. שמשון חיפש מידע. והגיע לטקס יום השואה

במודיעין ושאל "מי פה מבניין?", קמו 70 איש, "מי מכיר ישבקין?" - אף אחד. אבל, בארגון היה אדם שהכיר פקיד בעיריית בניון בשם אדם שידלובסקי, ושידלובסקי חיפש ברשומות, ושלו לשמשון פקס: "מי זה שמואל ישבקין? מי זאת רייזל ישבקין?" שמשון לא הכיר את השם רייזל.

הוא ניסע לבניון ושם מצא בעירייה את תעודת הנישואין של אביו מנישואיו הראשונים, את תעודות הלידה של ילדיו ואת כתובתו.

אני חולקת חדר עם רבקה רייך. היא פרשה עלי את חסותה ואנחנו מנהלות שיחות שמאד מזכירות לי את אמי המנוחה. למשל:

הנסיעה ה-21 מאז 1988 ופרט לראשונה זו המשלחת הגדולה ביותר לעלות לקברי אבות ולחניציה בכבוד חכי גדול שאנחנו מסוגלים את משפחותינו.
 בסאונה בבירקנאו ישנה תצוגה של תצלומי יהודים מזלמביה.
 כולנו בוחנים בעיון את התמונות בתקווה הבלתי סבירה שנמצא שם בן משפחה אובד. ואכן יש מי שמוצאים. "זה מיכאל לסקריו!" זה בן דוד של זושה!"

ממעמקים

העננים השחורים הסתלקו. הוהולמה התפאורה לקראת החלק הנוסטלגי של המסע.

אנו מתחילים בבית הקברות המשותף לבנדן וצילדז. הגברים קבורים בצד ימין, הנשים בשמאל. קלה זלצר מגלה את הקברים של הסבא שלה והסבתות שלא הכירה.

אברהם גרין: "המקום הזה הוא המקום הראשון שמתחילים בו כשאנחנו מגיעים לזלמביה. אני מקווה שילדינו וחזרות הבאים ימשיכו במסורת הזאת".

פירוש המילה זלמביה הוא ממעמקים. צבי איכנואלד שכתב ספר על זלמביה בשם "ממעמקים" אמר קדיש.

מוניק סטבסקי, האישה שמימן את שיפוץ בית העלמין, נוכדו וננסח ואקסל, הניחו זרים. וכמוהם ראש עיריית צלדז.

עוצרים לזקה בקניון הממואר של סוסטוביץ. אחרי 40 דקות עדין מתפשטים את חגה.

אנחנו נוסעים לכנר האחים קוזיך, גיבורי המחתרת. שם מעריה של אמי הוא קוזיך והיו לה שמונה אחים, אבל אני לא יודעת מה הקשר לאחים שעל שמם הכיכר.

בכיכר יש אנדרטה ולדה עומד משמר כבוד של שוטרים פולנים. סקו ראש העיר של סוסטוביץ, לוקשבסקי, מספר על ההיסטוריה של יהודי זלמביה ועל הקדשת הכיכר לזכרם של האחים קוזיך. "המקום זה אני רוצה להגיד למיכאל – זכר הניבורים ישאר לעצמנו. אני שמח לראותכם כאן".

גרין פונה ללוקשבסקי בבקשה להסבית את בית הכנסת ברחוב דקורטה. הדסה קנטור ובתה און מקראיות קטעים מהספר "מי יפתח את השערים" שהדסה כתבה על קורותיה בסוסטוביץ. הצורך משמיע תרועת אשכנז.

קלה אצמרת שקשה להבין איך בשטח הזה היו 30,000 איש.

אנחנו נוסעים למגזיאון סוסטוביץ. הבניין הנאה היה פעם וילה של גרמני עשיר. היום מצויגים בו תערוכה שנקראת "מכתבים לטאלי". זהו אוסף מכתבים אל ומאת נערה בשם טאלי. להבדיל מגערות אחרות לסיפור הזה יש הפי אנד. טאלי שרדה. הייל אמריקאי שחזר אותה. הם חזתהבו, נסעו לאמריקה והיום שם עד עצם היום הזה.

אנחנו חולכים למקום שיש בו לוח זכרון לששה יהודים שנהרגו שם. ראש העיר של סוסטוביץ אומר שכל שנה הם מנצחים את ירחי נוסף. פקיד העירייה אומר שהאירוע הזה זכור היטב בסוסטוביץ וסמטתו שלו סיפרה לו שהייתה נוכחת בתליה.

אתר הנצחה נוסף הוא בית החולים שהיה בית החולים היהודי. ארוך צימבלר אומר שעבר כאן ניתוח אמפדיוטי ולהוכחה מראה את הצלקת.

חדולאג הוא בית ספר ששימש את הגרמנים כמחנה מעבר (דורכנאג לאגר) שאליו אספו את היהודים לפני שילוחם לעבודות כפייה. יהודית מלונרסקי סיפרה על הכנסתה לדולאג. היא נלקחה במקום אחותה וכשאביה בא להוציא אותה זה היה מאוחר מדי, היא כבר נשלחה לעבודות כפייה.

מישהו סיפר שהיה חרט ושלחו אותו לדולאג לעבוד כיוצר מגזים אבל הוא היה פצוע. אז שלחו אותו לבית חולים ואמרו לו להתייעב אחרי שיפריא. כשהתייעב בדולאג שלחו אותו לאושוויץ אבל עם תעודה שהוא חרט וכך שלחו אותו באושוויץ לעבוד במפעלי קרופ.

גם קלה עברה בדולאג. אמרו לה שראו את אמא שלה שם. בערב היא עברה חדר אחר חדר עד שמצאה את אמא. היא התפלאה שאמה שם כי חדולאג היה מיועד למונחים שמתאימים לעבודות כפייה ואמא שלה אמרה שבאו לקחת את הלה, אחותה של קלה, והיא לא הייתה בבית, אז לקחו את האמא.

החברה חטובה ביותר של אמי נקראה תהילה לונדר. מסתבר שהיא בת דודה של קלה. קלה מתרגשת מזה שיש מישהו שאומר את חשם שלא שמעה כמעט שבעים שנה. ואני מצטערת שאמא כבר לא אתנו. גם היא הייתה מתרגשת.

בית העלמין היהודי של סוסטוביץ נמצא עדיין בשימוש. יש שם מצבות מ-2006 יש שם קבר של חרב גיטלר ומישחו סבב על המצבה SATAN 666.

לא עוד צוקרמנים... לא עוד לסקריו...

רבקה מתרגשת: "פח: זה הזאמק! פח הצירנה פעמשה! פח היינו חולכים להתרחץ! זה היה רחוב אפל, קראו לו פד זאמק, שמונת שני...". דגל ישראל מתגסס מעל העירייה של בנדן.

אדם שידלובסקי אומר: "שלום אנשי זלמביה! ברוכים הבאים!" וראש עיריית בנדן, רדוסלאב באראן, אומר שאותם מקומות ואותם זכרונות קושרים אותנו.

אברהם גרין מאחל לבנדן שתזכור מה הייתה בשביל יהודיה ויהודי הסביבה ומבדך את ראש העיר ואת הצוות שלו שעשו רבות להנצחת יהודי העיר.

ילדי בנדן מתבקשים להגיד את מה שיש להם להגיד לעיר ביום חגה. מארק שפיגלמן מספר את סיפורו, סיפור תיעוק שטולד בגטו שרודולה ב-1940, איך ניסול, איך הולבש כילדה, איך חי במיכל אשפה, ואיך פולגה הצילח את חייו. הוא אומר לבנדן גינקויה ברדזו [תודה רבה] ושמה לחיות שם.

מארק שפיגלמן הוא בן דוד של ארט שפיגלמן שכתב את "עברתי". הוא הילד המצוייר בספר.

יצחק טורטר מספר שהיה בבית הכנסת כשהועלה באש, הצליח לברוח אל הכנסיה וחטמו זבצקי פתח את דלתות הכנסיה, החביא אותו ואחר כך העביר אותו לבית החולים והיו ניצלו.

אריה גוסמן מספר איך ברח מהגרמנים בגיל 9.

רוזנה אהרונוביץ מספרת שנשלחה למחנה עבודה אבל הוריה שנולדו בבנדן וגדלו בה, עברו את גורלם של כל יהודי פולין. היא שמחה לחזור למקומות שבהם הייתה לה ילדות יפה אבל שמחה יותר שהיא חוזרת אחר כך לישראל.

יעקב פיסול נולד בבנדן בשנת 1938. הוא ניצל כי הוריו ברחו אתו לרוסיה. עכשיו הוא גר בישראל, מרוצה מאד ומאחל לבנדן עוד 650 שנה.

רבקה רייך מספרת על מקרה שקרה לאמה ולה בבנדן – חן גילו גופה, ואומרת שהיא מתרגשת שהיא יכולה לבקר כאן.

פאני לונדר מספרת שעברה את כל התלאות. היא הייתה אסירה באושוויץ. יש לה מספר מקועקע על היד. כל משפחתה הושמדה פרט לשתי אחיות. אבל היא מצאה את קברם של סבא וסבתא שלה בבנדן "מצאתי אוצר גדול!" היא השה שחזרה למקום שיש לה קשרים חזקים אתו וגם הנכד שלה בא איתה.

מוניק סטאבסקי מספר שאמו קבורה בבנדן והוא חוזר כל שנה ושומר על המקום היקר ליהודי האיזור ומקווה שהמקום יישמר גם בעתיד.

רחל שפיגלמן מספרת שאביה נולד בבנדן ב-1919 וזכור ילדות מאושרת.

שיחק כדורגל, ניגן חצוצרה בתזמורת. נפטר בגיל 87 כאדם מאושר.

בחוף מחכים עיתונאים. הם מראיינים את רבקה רייך: מה הסולדת שלך רבקה אומרת: "פולין הייתה רק בית מולן ליהודים, ישראל היא הבית".

היא מספרת על חבר ילדות שלה, מולי, שזימה אותה בתור ללחם ואמר "היא יהודיה! תוציאו אותה מכאן!"

בסוף האירוע אנחנו נוסעים למקום שבו היה גטו קמינקה. עכשיו יש שם אנדרטה לזכר גיבורי הגטו. מגיעה תזמורת צבאית ומאות חיילים פולנים וישראלים. התזמורת מנגנת את "התקווה". יחידים ופולנים עומדים דום, רדיסלאב באראן, ראש העיר, אומר: "אל תשתיקו את ליבכם, כדי שאף פעם לא יגיעו שוב ימים שישרפו בהם בתים יחד עם בני אדם."

ד"ר צירינסקי, מנהל מגזיאון אושוויץ, אומר: "65 אינו תאריך עגול אבל השרידים האחרונים נמצאים עוד עמו הגיעו חיים שעל כל תאריך יש לחודות. לפני 65 שנים הגיע קץ לקהילה מהמאה ה-16 וסוף לחלק מבנדן עצמה. הפנים נותרו בינינו, הודות לצילומים שהתגלו. אך האנשים אינם וגם צאצאיהם לא יהיו כאן עוד. לא עוד צוקרמנים, לא עוד לסקריו. אטנו מוצרים על קורבנות שלנו שיצרו את התרבות שלנו, שיצרו את הבתים שלנו. האם היום אנחנו חכמים יותר? עדיין אנחנו עדים פאסיביים לרוע, שנדיך קיים!"

נת אלון בן דב: "במשך 500 שנים היהודים היו 50 אחוזים מאוכלוסית בנדן. הצטיינו בספורט – הכוח בנדן, במסודות של עזרה סוציאלית, ועוד. באוגוסט 1943 חוסלה הקהילה. עיריית בנדן הגציחה את זכרם וכאות העריכה מכבדת את חטקס קבוצת חיילים מצבא הגנה לישראל".

זאב לירון, אליהם במיל, טייס, יליד בנדן, מספר שהיה בטרנספורט הראשון לכירקנאו. שם פגש איש גסטפו אכזר מקטוביץ בשם דרייר. הוא ניגש למר מרצובסקי שהכיר ואמר לו "אני בנו של איציק לונדר, יש לי אקדח ואני הולך לחגוג את דרייר". מרצובסקי אמר: "מי טען לך רשות לחגוג את סולנו תרי ברנע שתיהו בו יהרגו את כולנו!" הוא הבין שמרצובסקי צודק. כעבור חודשיים הצליח לחימלט מבירקנאו אבל תפשו אותו והובילו אותו לכלוק 11, בלוק המוצאים להורג באושוויץ. עשו לו "משפט" והדיעו לו "ביום שני הבא יוציאו אותך להורג". ביום שני הוציאו 4 אנשים להורג אבל אותו שלחו למחנה אחר..."

החיילים יורים מטחי כבוד והדגל מורק.

אליעזר גור אריה קרא את שיר המעלות ושמשון ישביץ אמר קדיש.

מפקד חבריגדה של אנדוויי מושינסקי תנח זרים בשם צבא פולין.

אברהם גרין, בלנקא גלברד ויהודית מלטרסקי, ילדות בנדן, הניחו את הזר שלנו.

אחר כך אנחנו נוסעים לגימנסיה 3 של בנדן. שם היה בית ספר יהודי בתחלת יחושע רפורט. אבא שלי למד בבית הספר הזה. המורים מספרים שאחד הנשאים שנלמדו השנה הוא יהדות בנדן. מציגים תערוכה של ספרים ועבודות של תלמידים. בין הספרים גם ספרו של המדריך שלנו אריאל יהלמי.

אחר כך אנחנו נוסעים לגימנסיה 3 של בנדן. שם היה בית ספר יהודי בתחלת יחושע רפורט. אבא שלי למד בבית הספר הזה. המורים מספרים שאחד הנשאים שנלמדו השנה הוא יהדות בנדן. מציגים תערוכה של ספרים ועבודות של תלמידים. בין הספרים גם ספרו של המדריך שלנו אריאל יהלמי.

אחר כך אנחנו נוסעים לגימנסיה 3 של בנדן. שם היה בית ספר יהודי בתחלת יחושע רפורט. אבא שלי למד בבית הספר הזה. המורים מספרים שאחד הנשאים שנלמדו השנה הוא יהדות בנדן. מציגים תערוכה של ספרים ועבודות של תלמידים. בין הספרים גם ספרו של המדריך שלנו אריאל יהלמי.

אחר כך אנחנו נוסעים לגימנסיה 3 של בנדן. שם היה בית ספר יהודי בתחלת יחושע רפורט. אבא שלי למד בבית הספר הזה. המורים מספרים שאחד הנשאים שנלמדו השנה הוא יהדות בנדן. מציגים תערוכה של ספרים ועבודות של תלמידים. בין הספרים גם ספרו של המדריך שלנו אריאל יהלמי.

אחר כך אנחנו נוסעים לגימנסיה 3 של בנדן. שם היה בית ספר יהודי בתחלת יחושע רפורט. אבא שלי למד בבית הספר הזה. המורים מספרים שאחד הנשאים שנלמדו השנה הוא יהדות בנדן. מציגים תערוכה של ספרים ועבודות של תלמידים. בין הספרים גם ספרו של המדריך שלנו אריאל יהלמי.

אחר כך אנחנו נוסעים לגימנסיה 3 של בנדן. שם היה בית ספר יהודי בתחלת יחושע רפורט. אבא שלי למד בבית הספר הזה. המורים מספרים שאחד הנשאים שנלמדו השנה הוא יהדות בנדן. מציגים תערוכה של ספרים ועבודות של תלמידים. בין הספרים גם ספרו של המדריך שלנו אריאל יהלמי.

אחר כך אנחנו נוסעים לגימנסיה 3 של בנדן. שם היה בית ספר יהודי בתחלת יחושע רפורט. אבא שלי למד בבית הספר הזה. המורים מספרים שאחד הנשאים שנלמדו השנה הוא יהדות בנדן. מציגים תערוכה של ספרים ועבודות של תלמידים. בין הספרים גם ספרו של המדריך שלנו אריאל יהלמי.

אחר כך אנחנו נוסעים לגימנסיה 3 של בנדן. שם היה בית ספר יהודי בתחלת יחושע רפורט. אבא שלי למד בבית הספר הזה. המורים מספרים שאחד הנשאים שנלמדו השנה הוא יהדות בנדן. מציגים תערוכה של ספרים ועבודות של תלמידים. בין הספרים גם ספרו של המדריך שלנו אריאל יהלמי.

(מימין) אברהם גרין ומארק מרדובסקי, ראש העיר צ'לדז (Left) M.Mrozowski, mayor of Czeladz & A. Green

הזודה נצח – זיגריק, שאביו היה חבר של אבי, מזומברובה, אומר קדיש מול השירונים של בית העלמין היהודי בזומברובה. שם נקבר סבא שלי היחיד במשפחה שנפטר לפני המלחמה וזכה לקבורה. אני לא מצא את הקבר – רק שבר מצבה עם ברכת כהנים. אולי זה של סבא? ראש העיר זומברובה מברך אותנו ומחלק מזכרות. משמר כבוד של צופות הינניות עומד ליד האנדרטה. אנטו ממשתיים לסלבקוב. עיירת נופש הביבה מוקפת יערות. הגברת ראש העיר וסגנה יוצאים לקבל את פניו. דגל ישראל מתמפר מעל העירייה.

אנטו חולכים לראות את בית הכנסת של סלבקוב. הוא לא נשרף כי היה חלק מבית, מבקרים בגשר, היכן שנרצחו יהודים בתחילת המלחמה מירו צלמים גרמנים; ובבית הקברות היהודי. הדרך לבית העלמין עוברת בין שדות נרחבים, מטוסים פריחה צהובה. בית העלמין מלא סרפדים. הדרך חוצה עוברת בין עצי שזיפים, וענצטרקעס ושזיפים קטנים, צהובים ועגולים. מתוקים להפליא. כולם קוטפים וזוללים, כולל הגברת ראש העיר. ללב נרבה עלינו.

אחר כך אנטו מזומנים לארוחה בקארטניצה – פונדק, ולסייר במוזיאון המקומי במרתף המזוואון, תערוכת ציורים בשם "סלבקוב שלי" של אבא של החצר שליווה אותנו בטקס. הוא איבד את שתי רגליו ומעשה צייר. שמו אדוארד טרמס. יש גם אגף יהודי – מציגים בו ספרי תורה ושלטים בעברית.

בפונדק אני מזמינה יורק שמתגלה כמרק חמוץ עם בשר מעושן, תפוחי אדמה, לימוני(?) וחמצי ביצים קשות, דרובי זאוויאקי, שזה שניצל עוף מגולבל לגלילה.

גרין נושא דברים: "סלבקוב הוא המקום שבאנו אליו לנפש, וקבוצות שרצו לעלות לישראל התארגנו פה. סלבקוב מקום של יופי ואנטו מתקבלים בו בברכה. אנו מודים לראש העיר ומעניקים לה מדליה".

אני מוקפת טונית ונוסעת לזומברובה אל תבית של אבא שלי, קרולובה יארוז'יני 36. משהי: הצאת ושואלת משהו במבט חשדני. כנראה, למה אני

מצלמת את תבית שלה. אני אומרת סאמא! סאמא! ומצביעה על תבית בעיניים דומעות. המקום כלל אינו דומה לטסיטל שדמיטרי, אלא יותר לעיר התוססת שאמא שלו וארה (ואני התייחסתי בספקנות).

תבית של אבא, איננו. אבא אמר שהרשו אותו כי הוא בלט לתוך הכביש. כפיצאה מהעיר תמרור – סוף זומברובה גורניציה. הצטערתי שלא עצרתי לצלם אותו.

בערב חוגגים את "היום היהודי" בצילון. כרזות גדולות מבשרות על "Sshalom na Rynku" - שלום בכיכר, בהשתתפות לחקת "Sshalom". ראש העיר מארק מרוזובסקי אומר שזו מחווה להיסטוריה ולתרבות היהודית.

בבוקר תבא אנטו עוזבים את סוסטובץ. משוחחים על הצורך לאמור מזון שיש לניצולי השואה. יצחק טורנר מספר שהוא לא יכול לסבול שאין לחם בבית.

אדם שידלובסקי בא להפריד: "בשם העיר בדין אנטו מודים לכם שבאתם ומוזינים אותכם למוא שובי..."

היהודיה האחרונה בזביירצ'ה

הגענו לבית הקברות היהודי של זביירצ'ה. שם פגשנו את ד"ר חבל, פסיכיאטרית, היהודיה היחידה שחיה בזביירצ'ה.

דוקטור חבל אמרה שהיא נאה במצבו השמור היטב של בית הקברות, חודתה לתושבי העיר שגורו פיוות וכספית בשיקום, ולנו, שבאנו לבקר. היא סיפרה שבמים כל הקדושים בנובמבר, מגיעים מאות מתושבי זביירצ'ה ומדליקים נרות זכרון ובאמת, על מצבות רבות ניצבה הגרסה הפולנית לנרות נשמה – צמצות גדולות וססגוניות.

הכיתובים על המצבות ארוכים ונוגעים ללב. למשל על קברה של בת 18 נכתב "תבצלת השרון שושנה נהדרה, יפה כחמה זכה וברה".

באוטובוס שמו DVD של שירים ביידיש וכל האוטובוס מזמר בקול גדול: ים טארי טארי טארי טארי טארי טארי!

זאב זלצר מסכם: "עברנו רעידת אדמה רגשית. ראינו את המקום בו חיו אבותינו ואת המקום בו מוסי".

להדליק נר נשמה

מאת: חנה בלישה

לאחר ההתייחדות בבית העלמין, קיימו עצרת זכרון ליד האנדרטה, לזכר הנרצחים על גשר נהר הפשמישה, אשר נרצחו תוך מגוונות מסוכנת הכיבוש הגרמני.

ברצוני להודות לארגון יוצאי זגלמביה ולעומדים בראשו, על ארגון מסע זה, אשר נתן לי מושג היכן נולדו וגדלו הורי, היכן גרו וחיו בקרב בני משפחתם.

הורי אינם מוגדרים כניצולי שואה, מכיוון שעלו לארץ לפני המלחמה, אך הם אבדו את כל יצר בני משפחתם בשואה.

הרגשתי הצורך לבקר ולחיות נוכח בכל אתרי הזכרון ובסי העלמין, ולהדליק נרות נשמה לזכרם של אלה אשר לא זכו לראות את מדינת ישראל בתקומתה.

זמן רב חיפשתי אפשרות להצטרף למסע שורשים לפולין ולאזור בו התגוררו הורי ומשם עלו לארץ עוד לפני מלחמת העולם השנייה.

ברצוני לציין חוויה מאד מרגשת בעיר סלבקוב. לאחר המפגש עם הגבי ראש העיר, הסתבר לי, שעיריית סלבקוב, הוציאה לאור לפני מספר שנים, ספר המתעד ומפרט את כל המצבות בבית העלמין היהודי.

בספר, קיים רישום מדויק של המצבות צלום כל מצבה ופרוט הרישום עליה. תוך כדי נסיעה באזור ותוך כדי שחפיר נוסר מיד ליד בין יושבי האוטובוס, עלעלתי גם אני בספר. לפתע גיליתי את תמונת המצבה של סבא של אמי. שמו של "ידוד מרטי" התנוסס מתוך צלום המצבה.

הוא נקבר בסלבקוב בשנת 1931. חברי למסע סייעו בעדי למצוא ולהגיע אל הקבר. מתוך התרגשות רבה הודיתי על הזכות הגדולה שנפלה לידי

לאזכר ולהדליק נרות נשמה על קברו של סבא-רבא שלי.

ספרים חדשים:

ממעמקים / צבי איכנולד

"יוסל, אחי הקטן החיך כי נמות וצרח הרשל הרשל תיקת אותי אתך. אבל איש חסיי נתיק אותו ממני לעולמים. שמועני את קול בכי שעלה והתנשא בבוה נמוה מעל זיקות האנשים: הרשל, הרשל, איפוא הרשל אני רוצת לאח שלי. לא הסתכלתי לאחור והלב נוכה מאז ימים ושנים עד אין קץ..."

קול זה לווה את איכנולד מאז תנעו לשערי בירקנאו בגיל 17 ועד לשחרורו כשלו. כל יום היה גרוע ואחר מקודמו ואף על פי כן הוא לא אבד צלם אנוש, והשתדל לעזור ולסייע. וכיהודי מאמין הוא מרעיד אוננו בסיפורו על ים הכיפורים במחנה. הוא קבל את גנת חלום חיומית מניצומו של היום הקדוש ואו החליף את פניויה הלחם "היקרים מיהלומים" במקום בניה אותו הוא שמר לסומו של יום. ובערב, בדידת החשיכה התנסו סביבי עשרה יהודים והוא אמר להם: נסו, איננו יכולים לשפר את יום הכיפורים... תל כן נעשה את טח שביכולתנו ונקיים עכשיו הברכה. יספחתי את פי ואמרוני יינה אל ישועתי אבסח ולא אפחד... לתע עצרתי. המילים היכו בו. פחד מתערבב ביצועה. מילים שנשמעות מתננים אחרת... ומשאלה רחוקה: "ליהודים הייתה אורה ושמחה וששון כן תהיה לסי... אחרי כן חתמתי "כירן אותה די המבדיל בין קודש לחול" והם עם אחרי "אמין"

"ספרים רבים", אומר איכנולד, "יחפרו ונכתבו על מה שהתרחש באושוויץ. ולמרות זאת לא קם עוד הסופר או המשורר, שיכול לבטא את עומק התחושה, את אימת העולם ההוא. יתכן שלא ניתן לתאר ולכתוב את מה שקרה בשפת אנוש, בשפת המילים. וכי ניתן לתאר ולבטא זרעה אחת, הניתן לתאר רגשות אם יד אב ילד קטן על האדמטילאט ללאוין"

"גם אני אינני מסוגל לתת ביסוי לכל הרגשות העמוקים והאיומים האלה" ב-1949 עלה לישראל, נישא והקים משפחה גדולה, יש מאין. איכנולד מספר את ספורו קורותיו לפני נוער ומלוח אותם במסעות לפולין.

למפעמקים" הוא סיפר מרחק הנקרא בשימית עצורה על תופת ונבורה, על שבת ותקופה, על בזיחה בחיים כנגד כל הסיכונים. לתעני, ספר חובה. אלתר ונר

ממעמקים – שמו העברי של זגלמביה – זה השם בו חר צבי איכנולד לספרו בו הוא מספר את מסלול חייו מילדותו בבדין, שכתבל זגלמביה, דרך חזרת אושוויץ תד שיקום חייו בישראל.

מסע, ממעמקי תחושות ועק אליו סיפורו של איכנולד, המר היהודי ששרד יחידי ממשפחתו הגדולה, אבא, אבא ותשעה ילדים.

ממעמקים – ממעמקי שפלות האדם הוא סיפור חזקת של המשולחים לטות, של המעונים, המושפלים, הסורים, המורעבים. ועקת השלדים המהלכים.

ועקת אלה מזהדות בספרו של איכנולד, עשרות בשנים אחרי כיליונה של יהדות בניין ומפוארת, שת הוסל סופית הנטו בקטמנקה ובשרדלה ואחרי שחמתבר שרד את איטו אושוויץ, עבודות פרך, מתנה מינפמיכן וצנדת חמוות.

"יהיה זה רקיע שחור וסעון מתמיד, רקיע עצום, שכל רגע שלו עניים שחורים כבדים יותר ויותר אל גנות הממים של בודין והם איטו על הסביטים בהם בסימנים הרעים" – כך מתח צבי איכנולד את ספרו וסיפורו "ממעמקים" על המלחמה שנפלה על עירו בדין ועל פולין היהודיה וכבר בדפים הראשונים הוא סמחיש את האזמים והפחד, שהחלו להסונן אל בתיהם של יהודי בדין, עיר יהודית נאה ומפוארת.

האישה, השורא והפחד משונקפים במעשה האב, הנורר את דקנו ופאות ילדיו. מנשה נורא זה, בעיני חילד צבי, מיד בתחילת המלחמה – הוא מבטא אולי יותר מכל את הפחד הנפל על יהודי בדין.

אבא ועמד מעל ילדיו חותך את פאתיהם ובקול תלול ממלמל: "יסכה גדולה מתרחשת עלינו". ואכן, חידושה המרות מציפת בו אחר זו, בנת הכנסת המפואר של חילד נשרף על ידי הגרמנים, וכך גם בירות הניתנות על יחודי העיר ובקבוצותיהם קטיי פרנסה וחישים פת לחם.

כל אלה היו רק טרום הרעה הבאה על העיר עם תחילת האקציות והגרושים. בתחילה, חובט הוקנים, החולים והגבים, סאילו אל המזרח ומעם לאושוויץ.

איכנולד מספר את היסוד גטו בדין וגירוש ותושבו לאושוויץ שם סופרדים הצעירים לעבודת פרך ואילו האחרים הייבטלי כשירים לעבודה נשלים אל המות.

דב שבט (שורצפוסטר) ז"ל

דב שבט (שורצפוסטר) נולד בעיר בודין ב-15 באוקטובר 1919. דב ששרד את אושוויץ-בירקנאו עלה לישראל ב-1945. הוא התגייס להגנה ועם הקמת צה"ל שרת בחיל האוויר ולחם במלחמת העצמאות. דב עבד בחברת החשמל כשלים ראשי במלחמת ששת הימים שכלו דב ורעייתו רחל את בנם הצעיר משה. דב שבט, חבר ארגון יוצאי זגלמביה, נפטר בדצמבר 2007 והותיר אחריו אישה - רחל, בת - גילה אייל ונכדים. יחא זכרו ברוך!

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מותו של יו"ר התאחדות עולי פולין
מלוחמי מרד גטו ורשה
סטפן גרייק ז"ל
תנחומים למשפחה
מי ייתן ולא תדעו עוד צער

לזכרם

ברוניה (ברכה) לנדאו ז"ל 1926-2008

יקירתנו ברוניה לנדאו לבית משפחת ברט נולדה ב-4 בפברואר 1926 בעיירה קרומולוב שבמחוז זבירצ'יה. לפני 63 שנים, ברוניה התחילה את דרכה כנערת צעירה אל חיים חדשים, אחרי שהותנה את זיועות המלחמה הקשה ואיבדה את הוריה ורוב משפחתה. כוח רצון עז, נחישות, אומץ לב ואופטימיות, אפיינו אותה כל כך בחייה, הם אלה שאפשרו לה ללחום את מלחמת הקיום ולשחזר את הוועות הבלתי אפשריות אשר עברו עליה, המשפחה הייתה תערך החשוב ביותר עבורה, וכך, בתעוזה ובאמונה חזקה הקימה ביחד עם צבי בעלה משפחה לתפארת, ותמיד לאורך חייה עשתה כל שביכולתה לשמר את אחדות המשפחה. גם ברגעים הקשים הצליחה להעלות את מצב הרוח ולגרום לסובבים לצחוק. ממש עד רגעים האחרונים התגלתה כאמנית, ריאליסטית ובעלת חוש חומור כוח רצון עז להישאר אנושית וצוללת במחשבתה. ואי אפשר שלא להזכיר את האהבה שלה לתיבת שירים ולציור, צורה עדיף תלויים על קירות ביתנו. אחד משיריה, שנכתב ביום החולדות של נכדה הבכור, בשנת 1985:

"הלום חיי הרה,
לעביר את השחוק וסבל נעוריי,
להקים משפחה ולהיות לאם,
זכיתי לזה - הולום התגשם.
גיל נעוריי האכזרים אי שם,
מצאתי הודות למשפחת חיי
שנידלתי באשר את ילדי.
בארץ שלטו העצמאות
בעבודה קשה וסבלנות,
התגשם ואלוהי היתה,
לראות דור המשך גאה"

בקשתה הייתה לשתות ברגעים האחרונים בבית האהוב עליה כל כך. ואכן, ביום ג' 1.7.08 חלכה מאיתנו, כשכולנו סובבים ועוספים אותה באהבה. וכמו שתמיד נהנה לומר "חייבים להמשיך הלאה", כמצוותה, אנו ממשיכים הלאה וזכרונה יהיה חרוט על לוח ליבנו לעד. אנו מתגעגעים מאוד.....
אוחבים תמיד, הבעל צבי, הבנות רחל ומיכל, חתנית, נכדה וניניה

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מות חברנו
אברהם המר ז"ל
מוחזיקי הפעילים של יוצאי זבירצ'יה
תנחומים למשפחה
מי ייתן ולא תדעו עוד צער

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מות חברתנו
טננברג רחל ז"ל
לבית שפיגלמן מסטישמישיץ
תנחומים למשפחה
מי ייתן ולא תדעו עוד צער

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מות חברתנו
פלה ויקינסקי ז"ל
ילידת סטישביץ
שנפטרה ביולי 2008
תנחומים למשפחה
מי ייתן ולא תדעו עוד צער

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מות חברתנו
ד"ר אינקה - אסתר וייסבורד ז"ל
לבית פטרמן ילידת זבירצ'יה
שנפטרה בספטמבר 2008
תנחומים למשפחה
מי ייתן ולא תדעו עוד צער

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מות חברנו
מונייק סטילנד ז"ל
MONIEK STILAND
יליד דומברובה גורניצ'ה
Passed away in Paris בפריס
On April 29, 2008 ב-29 באפריל
תנחומים למשפחה

ארגון יוצאי זגלמביה
משתתף באבלו הכבד של חברנו
אהרון טייכנר
במות עליו רעייתו **עדה ז"ל**
תנחומים למשפחה
מי ייתן ולא תדעו עוד צער

זיכרונות מאת: זלמן גיטלר

הנה בית הספר "יבנה מורד",
עם הסורים הדקדקנים
המקרינים כבוד וידאה
ומרביצים בתלמידיהם תורה,
גמרא, עברית, גרמנית
ודע עולם, להשכלה כללית.
תחושות של געגועים ניזם
המתפשטים לכל עבר
הם עולים ויורדים
צצים ונעלמים
ואליהם תמיד,
הלומות מתלווים...
היו היו המישה אחים
בעיר בנין גלדו
ותור רק אחד,
ובנשמתו של האחד
סועקה כבדה רובצת
צער ושממה.

צציר האחים היה בערעק
עד זכה לחוגג את "בר המצוה",
רשנה את"כ מרצה המלחמה,
היא שרד אותה כולה,
אך את חייו קיפד
דווקא בסופה.
הפצצות האנגלים על קרן הרכבת
בה נסע
קטל באחת את חייו הצעירים.

השני באחים היה אשר.
חבר ב"גורחניה",
בעל טיטר רסודי באיכות ורמה
ונרעמד להטתה הראשית של התנועה
בורשה הבריה.
היא שראת את אביו
סרוק שפתיים ונחיש
נוכל אל מותו
בבירקנא, סחנה המשמדה.

הרביעי באחים היה שלמק
חבר ב"נוער הציוני"
הלמד ב"יבנה מורד"
ועם השעבר הכלכלי
עבר לבי"ס היסודי
"רפפורט" המשמלת.

זלמן גיטלר, כפר שמיידו 22 בספטמבר, 2008

המישה אחים היינו
בעיר בנין גלדו
ותור רק אחד,
ובנשמתו של האחד
סועקה כבדה רובצת
צער ושממה.

תחושות של געגועים ניזם
המתפשטים לכל עבר
הם עולים ויורדים
צצים ונעלמים
ואליהם תמיד,
הלומות מתלווים.

בסדר האחים היה ניזם
חבר ב"גולדן" וב"גורחניה".
עבר הבשרה במקרבין
ועלה לארץ כולוץ.
לקראת הולדת בנו
היו לשלן עם טובה רעייתי
ונלכו בה עם פרץ המלחמה.
טובה נורמה בידי הגרמנים
שעה שסירבה להפקיר את גושה בתה
וללכה לצבחה.
אם ובתה, יחידו נרדו
מרוברו של דויל גרמני
הסר לב ונשמה.

מידע שוטף

דמי חבר לשנת 2008

הפעילות הרבה של הארגון מחייבת הוצאות כספיות בלתי מבוטלות.
הכיסוי הכספי העיקרי בא מדמי חבר העומדים השנה על 130 ש"ח. כל
תרומה נוספת תתקבל בברכה. אנו מבקשים מכל חבר שטרם שילם את
דמי החבר לעשות זאת בהקדם.
את דמי החבר ניתן לשלם:

- < ישירות לחשבון הבנק - בנק לאומי - בת ים - סניף 861 - לוחת
"ארגון יוצאי זנבמביה" מס. חשבון - 33938/34. **המשלם בדרך זו**
מתבקש לרשום את שמו וכתובתו כדי שדע למי ולאן לשלוח קבלה.
  - < באולם הארגון (רח' פרישמן 23 ת"א) הפתוח בימי ד' אחרי"צ.
  - < לגובר - צבי לנדאו - ת.ד. 4120 בת-ים, 59395. טל: 5067337-03
- חברי ארגון רבים סדרם שלמו את דמי החבר למרות זאת אנו ממשיכים
למאמצינו להוציא את העלון שבידיכם ולהפיץ אותו בין כל חברי הארגון,
דבר שעולה כסף רב.
אנא, שלמו את דמי החבר כדי שנוכל להמשיך בפעילות החשובה של
הארגון. קיומו של הארגון תלוי בכם.

קן לרוחה לנפגעי שואה בישראל

לאור הגידול הצמי במשאבים שמעמיד משרד האוצר, ניתנת האפשרות
לקרן לרוחה לנפגעי השואה בישראל לעדכן את הקריטריונים באפיק
המענקים האישיים.

הקרן מעניקה סיוע בהחזרים כספיים עבור מספר צרכים כגון: טיפולי
שיניים, מכשירי שמיעה, משקפיים, תרופות שאינן מבוטחות בסל
הבריאות, אביזרים אורטודנטיים, סיעוד וסיעוד קצר מונד, וכו"ב.

קריטריונים לקבלת מענק:

- זכאים לקבלת הסיוע מי שחיו תחת הכיבוש הנאצי בתקופת
מלחמת העולם השנייה ושעברו את התקופה בגטאות, מחנות
ריכוז או במסתור, תוך סיכון חיים או שחיו בארצות שחיו
גוררותיה של גרמניה הנאצית וסבלו מרדיפות הנאצים. וכן, מי
שברחו משטח הכיבוש, ובתנאי שעמדו במבחן הכנסות בתחום
הסיוע הרלוונטי. בתנאי הפונה לא הגיש בקשה למענק ב-24
החודשים האחרונים.
- גיל הפונה מעל 65 שנה.
- הכנסתו החדשית של הפונה (ברוטו) אינן עולות על 6,650 ₪
(הגדרת נוצר על פי הלשכה לשיקום נכים משרד האוצר) וזאת
עבור קבלות מקור בלבד מהשנה הנכסחת או החולפת

ככל מקרה גובה מענק מרבי כולל הוא עד 4,000 ₪ בגין כל הסעיפים הנ"ל
לפרטים נוספים, טלפון: 03-6090866, פקס: 03-6968294
דוא"ל: info@k-shoa.org

השתלמויות בבית התפוצות בשנת תשס"ט 2009-2008

בית הספר המרכזי ללימודי השואה

בית הספר המרכזי ללימודי השואה

"בין אתחול למחר נפל דבר בגרמניה..." ("שירה" ש"י ענתון)

דיוקנה של יהדות גרמניה

השתלמות בשיתוף עם ביה"ס להוראת השואה ביד ושם ומכון ליאון בק
סיפורה של קהילה יוצאת חופן אשר מעורבותה בחיי האמנות,
התיאטרון, המדע והכלכלה חיתה גדולה לאין ערוך משיעורה באוכלוסייה.
חיפשי הזרות היהודית-גרמנית וההשתוקקות להתערות בתורה
הסובבת לא היו אלא אשליה אשר הסתיימה באורח כה טראגי.
תאריך פתיחה - 3 בנובמבר 2008

בבית אבותי - יהודים של יום הולין במזרח אירופה

השתלמות בשיתוף עם ביה"ס להוראת השואה ביד ושם

התבוננות בחיי היומיום בעולם שחיה שנים חיים, עשרות שנים אחרי
השואה, מרחק ומסקרן. שלל חסיפוסים ותדמויות -ילדו הייחודי
ותלמידי חישיבה, העיסוקים והפרנסות, אבות ובנים, חתונות וטקסים, -
כל אלה מונצחים במחקר החיסטורי, בספרות, באמנות, בקולנוע,
במוסיקה ובספרי הזכרונות.

תאריך פתיחה - 23 בפברואר 2009

לפרטים והרשמה לכל ההשתלמויות: רבקה אדלר - בית התפוצות

טל: 03-7457908; 054-5952444 דוא"ל: baderet@post.tau.ac.il

הנצחות אישיות

אנו מזכירים כי במרתף ההנצחה שבד הזכרון במדיעין נותרו עדיין
מקומות להנצחה אישית של בני המשפחה שנספו בשואה.
הנצחת שורה אחת הרוטה בשיש שחור עולה \$150. המבקשים להנציח את
יקיריהם יפנו לאולם הארגון חפשות מדי יום רביעי בערב ומלאו טופס עם
הפרטים הדרושים.

Dziennik Zachodni, 16-17 sierpnia 2008. Magdalena Nowacka

Abraham Green, przewodniczący Światowego Związku Żydów Zagłębia:

"Kiedy przyjeżdżam do Zagłębia zawsze zaczynam spotkanie z dawną ojczyzną od tego samego miejsca i od tej samej czynności. Od kadiszu, modlitwy za zmarłych, na czeladzkim kirkucie. Zresztą, to miejsce ma dla mnie podwójny wymiar. Ogólny, społeczny i osobisty. Społeczny i ogólny, bo w tym roku mija dwadzieścia lat od kiedy cmentarz został odnowiony przez Monka Stawskiego. Osobisty, bo leży tutaj część mojej rodziny. Dziadek, kuzynka, których pamiętam i babcia, która zmarła przed moim urodzeniem. Nie wyobrażam sobie, żebym mógł zacząć moje powitanie z miastem bez tego przystanku. Dużo myślę o tegorocznym Światowym Zlocie Żydów Zagłębia. Do tej pory nasze przyjazdy miały charakter bardziej kameralny, osobisty. Tegoroczny zlot jest organizowany z rozmachem

Przyjeżdżają żołnierze izraelscy, jest też o wiele więcej oficjalnych, podniosłych uroczystości o charakterze historycznym, więcej spotkań kulturalnych. Najważniejsze jest jednak to, że po raz pierwszy wszystkie prawie zagłębiowskie miasta zjednoczyły siły, postanowiły wspólnie przywołać pamięć o dawnych mieszkańcach. To zjednoczenie z pewnością

szczególnie mnie cieszy, z racji tego, że jestem przewodniczącym Światowego Związku Żydów Zagłębia."

Dziennik Zachodni, 18 sierpnia 2008.

Magdalena Nowacka

"Wczoraj byli w Auschwitz, Dziś zmówią kadisz na czeladzkim kirkucie. Zobaczą sosnowiecką wystawę i przez dwa kolejne dni będą szukać. Minionego świata. Rodziny, przyjaciół. Często już tylko na cmentarzu.

Zawsze - w sercach.

Hadasa Kantor, a wcześniej Helena z domu Wolfowicz jest w Zagłębiu...sama nie porafi przypomnieć sobie, który raz. Jedno wie na pewno. Dokąd starczy jej sił będzie tu przyjeżdżała.

Będzie przywoziła dzieci. Bo tak trzeba. Pani Hadasa swoje wspomnienia, także z tragicznych lat, opisała w książce, wydanej przez Yad Vashem p.t. "Kto otworzy te bramy?"

Na dwie wystawy w sosnowieckim Muzeum wybierają się dziś prawie wszyscy. Pierwsza jest zatytułowana "Zanim nadeszła zagłada"...Na drugiej znajdujemy reprodukcje fotografii, oraz rozporządzenia niemieckich władz okupacyjnych. Ekspozycje opowiadają o położeniu i życiu ludności żydowskiej od momentu wybuchu wojny, do likwidacji zagłębiowskich gett w sierpniu 1943 roku."

Zaznaczyć należy, że wiele wysiłku w przygotowaniu tych wystaw i dbałości o autentyczność historyczną włożyła dr Aleksandra Namysł z Instytutu Pamięci Narodowej.

Dziennik Zachodni, 20 sierpnia 2008

**Mówi David Peleg
ambasador Izraela
w Polsce**

To, że tu są dwie armie, izraelska i polska, między flagą biało-niebieską a biało-czerwoną ma symboliczny wymiar. Armia polska jest wśród nas na Błędym Wschodzie. Żołnierze i oficerowie polscy wypełniają swoją rolę w sposób znakomity. Robią to na naszej granicy z Libanem, Syrią, w Iraku. My ze swojej strony obiecujemy, że zrobimy wszystko, aby dzielić się z nimi doświadczeniem. Zadaniem żołnierzy Izraela jest szukanie każdej okazji, aby zawrzeć pokój. Ale oficjalna nazwa naszego wojska nie jest przypadkowa.

FOCUS/AG. INTERIA

Brzmi Armia Obronna Izraela i ma być znakiem ostrzegawczym dla naszych wrogów. Prawdziwy pokój będzie taki, który zapewni bezpieczeństwo nam i naszym sąsiadom. Ufamy żołnierzom, którzy wiedzą, jak nas obronić. Nie mogę jednak nie zadać pytania. Co byliby, gdyby armia Izraela powstała nie w 1948 roku, ale dziesięć lat wcześniej? Jestem pewien, że zmieniliby to bieg historii nie tylko Żydów w Polsce, ale i na świecie.

10 | 21 sierpnia 2008 | **POLSKA** Dziennik Zachodni

Zagłębie

Żegnało ich słońce i deszcz

Wczoraj dwadzieścia mieszkańców zagłębiowskich miast, którzy przyjechali tu po latach na Światowy Zlot Żydów Będzina, pożegnali swoją krainę dzieciństwa. Przebywali w naszym regionie od niedzieli. W tym czasie uczestniczyli w specjalnie dla nich przygotowanych uroczystościach. Odwiedzili Oświęcim i czeladzką cmentarz

żydowski, wzięli udział w speli poległych, oglądali wystawy fotografii i pamiątek po społeczności żydowskiej w Zagłębiu. Wczoraj samorządowcy z Czeladzi zadbałi, aby te ostatnie godziny były pełne radości i muzyki. Na czeladzkim Rynku zagrała klezmerska kapela, a goście spontanicznie zafalowali przy jej dźwiękach.

ŻYDOWSKA MUZYKA ZABRZMIAŁA W CZELADZI

Dźwięki muzyki klezmerskiej i charakterystyczne kraki izraelskich tańców wzbudziły ostatnio czeladzkich rytmistów. To pierwszy taki impreza w mieście, ale jak zapowiedział barman nie ostatnia.

- To wspaniałe móc być tutaj na tym smaku i być u siebie w takiej uroczystości, która pozwala pamiętać o przeszłości i cieszyć się teraźniejszością - powiedział przed rozpoczęciem koncertu Abraham Green, przewodniczący Światowego Związku Żydów Zagłębia, który przed wojną mieszkał w Czeladzi.

Na jego słowa chcieli przybyłych mieszkańców Czeladzi i gości z innych okolicznych miast żydowskich pałać w wykonaniu Michałowa z Kwartetu Czeladzi. Pierwszy utwór jaki wykonał - Hava Nagila - powstał do niego tym razem.

W międzyczasie można było posłuchać się prawdziwym żydowskim jedzeniem. Można było stworzyć jak zwykle grzybek i owocki. To

drugie to nie innego jak grzybeki, tyle że z mięsem wołowym a grzybami to smalec. Można też było otrzymać kieliszek Wiedawy Konopelskiej, Sobotni, Pamięć czeladzkich Żydów.

Celjni mogli także nasycić się podawanymi kraków izraelskich tańców pod czujnym okiem instruktorki z Zespołu Tańca Izraelskiego "Szanit". Smażni po helrajoku znaczy Jadaśka. Cierpki nie brakuje. Barman Marek Mroziński zapowiedział, że do roku swoje organizuje taki koncert. - Chciałbym, żeby stało się to tradycją, aby na w roku na czeladzkim rynku, niebierko którego stała kiedyś beczka, rozbrzmiewała żydowska muzyka - mówi Mroziński.

(Zdjęcia: woutfles.pl)

ŚWIATOWY ZŁOT ŻYDÓW Z BĘDZINA

65. rocznicę likwidacji getta będzińskiego uczczono podczas uroczystości w Będzinie, zorganizowanej w ramach trwającego Światowego Złotu Żydów Będzina.

Uroczystości i zlot wpisują się w przypadający właśnie jubileusz 650-lecia nadania temu zagłębiowskiemu miastu praw miejskich. „Historia Żydów i Będzina są nierozłączne. O tym chcemy pamiętać i chcielibyśmy, żeby o tym pamiętali potomni” - powiedział prezydent Będzina Radosław Baran.

Uroczystości odbyły się w honorowej asyście żołnierzy polskich i izraelskich na Placu Bohaterów Getta Będzińskiego, na terenie byłego getta. Wcześniej uczestnicy zlotu spotkali się w Urzędzie Miasta, gdzie opowiedzieli o swoich związkach z Będzinem. „Tu się urodziłam, tu mam sentyment,

podziwiam, jak pięknie się to miasto rozwinęło, ale moje państwo to Izrael” - powiedziała Rivka Raich. „Przez wiele lat mojego dzieciństwa Będzin był jakimś tajemniczym bytem. Mój ojciec, który się tu urodził, przeszedł najgorsze obozy koncentracyjne. Próbował nam opowiadać o swojej przeszłości, ale my nie mogliśmy znieść tych historii. Mój ojciec zmarł, a ja pewnego dnia zdecydowałam znaleźć to tajemnicze miejsce” - powiedział Brauner Eliezer. Teraz od pięciu lat tworzy swoje drzewo genealogiczne. Wywodzi się z jednej z najliczniejszych żydowskich rodzin w Będzinie. Wojnę przeżył jednak tylko ojciec i

Będzin. Pomnik na Placu Bohaterów Getta Będzińskiego / fot. Internet

jego siostra.

„Był w tym miejscu to patrzeć oko w oko historii. Jestem teraz u kresu moich poszukiwań, przeszukałem archiwa, odnalazłem całą rodzinę. Jutro biorę tu dzień wolny, mam 15 adresów do sprawdzenia, domu mojego ojca, rodzinnej fabryki, będę szukał” - dodał Eliezer.

Żydzi osiedlili się w Będzinie w średniowieczu. W połowie XIX wieku stanowią już połowę ludności miasta. Później odsetek ten osiągnął 80 procent. W międzywojniu to Żydzi nadawali ton całemu miastu - wielu

ich przedstawicieli zasiadało w lokalnych władzach, działało w stowarzyszeniach kulturalnych i klubach sportowych. Kres istnienia takiego Będzina przyniosła II wojna światowa. Niemcy spalili wtedy synagogę z modlącymi się w niej wiernymi, puszczali się ulicznych egzekucji, utworzyli w mieście getto, które zlikwidowali w sierpniu 1943 roku.

Z ponad 30 tysięcy mieszkańców Będzina narodowości żydowskiej po wojnie do rodzinnego miasta wróciło około 1000 osób, ale także oni opuścili później Polskę w czasach PRL.

(PAP)

Główna uroczystość w Będzinie zainaugurowana została hymnami obu narodów: Hatikwą (Nadzieją) i Mazurkiem Dąbrowskiego (Jeszcze Polska nie zginęła). Zwróćcie proszę, uwagę na podobieństwo tych hymnów, zrodzonych w niewoli: nadzieja, wierność i tęsknota do wolności.

W drugiej połowie sierpnia 2008 Zagłębie odwiedziła liczna grupa dawnych zagłębiowskich Żydów z Izraela, Europy, Ameryki i Australii.

Związek Żydów Zagłębia dorocznie organizuje wyjazdy do Polski. W roku bieżącym wizyta ta miała specjalny charakter i przygotowana została na miejscu, przez polskich gospodarzy ze szczególnym pietyzmem. W sierpniu 2008 minęło 65 lat od hitlerowskiej zbrodni wymordowania resztek ludności w gettach Zagłębia Dąbrowskiego.

W programie wizyty Żydów Zagłębia był, jak każdego roku, Oświęcim, muzeum Auschwitz, następnie odwiedzenie wielkiego żydowskiego cmentarza w Czeladzi i zjednoczenie się we wspólnym modlitwie i myśli, oddanie hołdu pamięci naszych przodków, którzy na polskiej ziemi żyli, oraz ofiarom Holocaustu, które grobów swoich i cmentarzy nie mają.

Przypada właśnie dwudziestolecie restauracji tego bardzo zaniedbanego po II wojnie światowej cmentarza i w tym roku na uroczystość przyjechał p.Moniek Stawski, którego staraniem i funduszami czeładzki cmentarz został 20 lat temu restaurowany.

W środę, 20 sierpnia br. uczestnicy Złotu Żydów Zagłębia odwiedzili Dąbrowę Górniczą i Sławków.

Polskie środki przekazu żywo interesowały się naszą wizytą i obszernie relacjonowały o uroczystości i imprezach. Na wstępie zamieszczamy artykuł internetu Polskiej Agencji Prasowej z Będzina. Poniżej, fragmenty z polskiej prasy i internetu.

Gazeta Wwborcza, 20.08.2008. Iwona Sobczyk:

"Ichak Turner, od lat mieszkający w Izraelu, 8 września 1939 był niedaleko będzińskiej synagogi, kiedy Niemcy podłożyli pod nią ogień, paląc budynek i modlących się w nim Żydów

Pobiegł w stronę pobliskiego kościoła Świętej Trójcy.

Żołnierze strzelali do uciekających. Grupę Żydów uratował ksiądz Mieczysław Zawadzki, wypuścił ich do kościoła, opatrzył rannych potem otworzył tylną bramę, żeby mogli uciec.

Mark Spiegelman, dziś wybitny australijski naukowiec, w czasie wojny najpierw ukrywał się z rodzicami na wysypisku śmieci, potem przygarnęła go polska rodzina. Przeżył Holocaust przebrany za dziewczynkę.

Seweryn Leopold uciekł z rodziną z Będzina na początku wojny, trafił na Sybir i w końcu, po czterech latach tułaczki - do Palestyny. Po wojnie zmienił nazwisko na Ariel Gutman.

- Chciałem o wszystkim zapomnieć. Dopiero mój syn skłonił mnie do przyjazdu do Będzina. Teraz jestem wzruszony, bardzo wzruszony - mówi.

Erin Einhorn z Nowego Jorku urodziła się już po wojnie. Do Będzina przyjechała spotkać się z potomkami rodziny Skowrońskich, u której jej matka, Irena Frydrych spędziła wojnę.

...Na Światowy Zlot Żydów przyjechało z całego świata około stu dawnych mieszkańców. Będzin przed wojną nazywano Jerozolimą Zagłębia, bo Żydzi wtedy liczyli ponad połowę mieszkańców. Z liczącej 30 tysięcy ludzi społeczności żydowskiej Holocaust przeżyło około tysiąca osób.

... Przy Pomniku Bohaterów Getta stanęła polska wojskowa asysta honorowa i 150-osobowa grupa żołnierzy izraelskich. Wraz z nimi - Zew Leron-Londner, jeden z ostatnich żyjących obrońców będzińskiego getta. - Nie mieliśmy broni, nie było gdzie się schować - mówi - Kilka rewolwerów ukradliśmy Niemcom, kilka przemycili nam Polacy. Próbowaliśmy, ale getto skończyło się w ciągu kilku dni, zostało tylko parę osób do sprzątnięcia. Dokładnie 65 lat i 19 dni temu Niemcy wsadzili mnie do pociągu do Auschwitz."

We call on any person who is familiar with the story of the march and its victims – if you have any additional information about the people and their families, please send it to Yad Vashem. This will constitute a significant contribution to the important mission of uncovering the faces and the names of the victims of the Holocaust, and fulfilling the command of Every Person has a Name.

If you have any more information, please send it by mail to:
naama.galil@yadvashem.org.il yona.kobo@yadvashem.org.il

המצבה עם מספרי קרבנות צערת המחתה בבית הקברות העברי בקשא'ניצה
 The monument with the victim's numbers in Książenice, Poland

Set in stone / I.B. Iskov

Introduction

From the ashes and devastating destruction of the Holocaust arose a generation of survivors with a strengthened resolve to start a new life.

One strong group of survivors came from an area of Poland called Zagłębie (Zaglembie). Most of their family members were killed in the Holocaust. Grandparents, mothers, fathers, sons and daughters, sisters and brothers, aunts and uncles and cousins were murdered. Entire families were annihilated. Many of the remnants from the Zagłębie region, which included Będzin, Sosnowiec, Katowic and Dąbrowa, settled in the Greater Toronto Area after liberation.

The new arrivals formed the "Zaglembier Society" in Toronto in 1951. The mandate of this benevolent society initially included providing financial and social support to its members, as well as offering cemetery plots. At the same time the group sought to be a vital contributor to its new community and to charitable organizations both locally and in Israel.

The Zaglembier Society's families became my extended family and the bond has further strengthened over the years. I have fond memories of Zaglembier picnics, banquets and celebrations with the fellow Zaglembians.

The first generation of survivors consisted of approximately 100 families. Shortly thereafter a Ladies Auxiliary was established. In

the late 1970s the Young Men's Division was formed and soon many of the second-generation survivors became vital contributors to the Society. Now after more than 50 years, I am proud that the third generation is also participating and that we have over 200 members. Through the efforts of the executive and the support of the members at large, the Zaglembier Society is among the leaders in the Jewish community in fundraising and community work. We now also have a state of the art monument, which exhibits the names of all the Zaglembier family members who perished during the Holocaust.

The new collection of Holocaust memoirs includes the testimonies of several of these survivors. Their true account reveal some of the horrors and atrocities that the Nazis inflicted upon them and that they witnessed, which continue to haunt them today. In conjunction with the monument, this book is truly a lasting legacy.

The book Set in Stone was Edited and compiled by I.B. Iskov. The Introduction was written by Larry Iskov - Son of Frances and Henry Iskavo, Survivors of the Holocaust. Copies are available at \$10 (postage \$2 extra). Checks should be made payable to The Zaglembier Society, c/o I.B. Iskov, 31 Marisa Court, Thornhill, Ont. L4J 6H9. EM: ibunny@rogers.com

Serce moje – My Heart

A new exhibition by poster artist Yossi Lemel

Batya Lemel – Garfinkel was born in 1928 in the city of Bedzin and was raised in an Orthodox Jewish family of 12, which was a member of the Radomsk Hassidim sect.

In 1936 the family moved to *Modrzajowska St.*, where she spent her childhood.

With the outbreak of World War II and the occupation of Bedzin, the family managed to stay together until March 1943, despite the harsh conditions. At that time Batya was transported in the middle of the night to the Glenau Bad Kudowa labor camp, and from there to the Bielawa - Langenbielu camp.

In early January 1945 Batya was taken on the Death March, along with the camp's other female inmates. On the first night she managed to escape and hid in a village in the Sudetes Mountains as a Christian girl by the name of Barbara Rota. All the other members of the Garfinkel family were taken to Auschwitz in the summer of 1943.

After the war ended she immigrated to Israel and enlisted in an IDF paratroops unit.

Sixty-five years later, Batya returned to her home on Modziovska Street, accompanied by her son, Yossi and her eight-year-old granddaughter Noa. On the day she was born Noa was nicknamed "Sertza Moye" (*Heart of Mine*, in Polish), which was Batya's mother's nickname for her.

Today Batya lives in Jerusalem with her husband, Bernard Dov Lemel, her neighbor who grew up at 44 Modziovska Street, and they have three children and nine grandchildren.

רב למל, מאחורי אתר המרתה שיער, בנו יוסי

Yossi Lemel, a poster artist and longtime member of Israel's advertising and graphic design industry, recreated the story and memories of his mother Batya and her family that is no more, through his daughter Noa: the story of the apartment, the playground, the open-air market, the street and the castle in the city of her birth.

The exhibition, which opened on August 8, 2008 at the National Museum in the city of Poznan, Poland, presents this personal story, in addition to political and social works that were created by artist Yossi Lemel in recent years and have been displayed at exhibitions and galleries around the world.

In a former exhibition made in 2005 - "1945-2005, Yossi Lemel and his father" - Yossi took his father to the area of former concentration camps of Auschwitz and Sachsenhausen. The idea of the artist was to personify the history of his father, Bernard Lemel, a survivor of Auschwitz.

Who Knows? Who Remembers?

The Feldberg Szwimer families from Będzin

I'm the son of Lolek Feldberg, and the grandson of Aron and Rachela Feldberg from Będzin. On my mother's side, my grandparents were Szmul and Frymeta Szwimer.

My father and mother survived the war in labor camps and emigrated to Brazil in 1953. I was born there in 1956. I'm looking for information regarding my family. Is there still someone alive who lived in the ghetto until it was liquidated in August 1943? I heard that my grandfather Aron had been on the

last transport to Auschwitz.

I will be in Israel in October and would like very much to interview anyone who could contribute to this project.

I thank you very much in advance for your help
 Samuel Feldberg [EM: sfeldberg@uol.com.br](mailto:sfeldberg@uol.com.br)

Now These Are The Names ... (Exodus 1:1)

Identifying the names of the victims of the Death March who are buried in a mass grave in Poland

Investigative report by: Naama Galil & Yona Kobo

"Myriads streamed from every sub-camp of Auschwitz; the masses dragged along the roads by day and by night, by night and by day... And the Germans, guards of the marchers... strewed the roadsides with bullet-ridden bodies, their machine-gun fire spitting at the laggards, leaving the bony carcasses for the snowfall to swallow". (Ka-Tzetnik 135633, *Sunrise Over Hell* [Salamander])

In the Christian cemetery in the town of Książenice, Poland, approximately a 90-minute drive from Auschwitz-Birkenau, there is a gravestone. It marks a mass grave where 45 people were buried, victims of the Death March, which departed westward on January 18, 1945 from the Auschwitz Birkenau concentration camp. Unlike other victims of Death Marches, these murdered victims had a grave. Local priest Pavel Rish decided to bury the victims and document their "names" - the inmate numbers that were tattooed on their arms. The priest ordered the gravedigger to write down the numbers and this authentic document can be found at the Auschwitz Archive. There is a copy of the document at the new Holocaust History Museum at Yad Vashem.

When they left the camp, the inmates received a blanket, a piece of bread and one can of food for every four marchers. They were forced to walk for many kilometers in freezing cold weather, dressed in rags and wearing wooden clogs. They suffered from exhaustion and dysentery, and ate snow to assuage their hunger. Any inmate whose strength failed him and who lagged behind was immediately shot by the SS guards. After a 59 km (36 miles) march, the inmates arrived at the railway station in the city of Gliwice, where they were loaded on open railway cars. They traveled for hours, in 20 degrees below zero weather, and many of them froze to death. When the train stopped, the SS guards forced the inmates to continue marching, even though they had not received any food for three days.

On January 22 they approached a forest near the towns of Mlyni and Rybnik. When they entered the forest the guards began shouting that partisans were attacking the convoy, and then they opened fire on the inmates. The site was filled with the dead and wounded.

Their funerals were held on January 26 and on February 12. Some of the bodies were brought in carts by local residents, from Mlyni to the cemetery in Książenice.

The existence of the mass grave was known to researchers and to a number of Israeli tour guides.

Following a visit to the site by members of the Israeli General Security Service, they conceived the idea of trying to identify the murder victims by the numbers that were carved on the gravestone, and to erect a gravestone with their names. Yad Vashem joined this important project whose entire essence is that Every Person has a Name.

Section 2 of the Yad Vashem Law, (1953) states that: "The task of Yad Vashem is to gather into the homeland material regarding all those members of the Jewish People who laid down their lives, who fought and rebelled against the Nazi enemy and his collaborators, and to perpetuate their names..."

Even today, over 60 years after the Holocaust, Yad Vashem continues with the task of recreating the names and the life stories of all the Jews who perished in the Holocaust.

An initial communication to the Auschwitz Archive revealed that 26 of the murder victims were Jews, from Germany, Czech Lands, France, the Netherlands, Poland and Hungary. Six of those buried were Polish political prisoners and the others were of various nationalities. Some of the inmates' numbers were apparently miscopied, which makes them hard to identify.

To date 25 of the murder victims have been identified, 18 of who were Jews.

Yad Vashem conducted an investigation, using its existing sources of information: archive, pages of testimony, community books, commemorative books and more. Using these sources of information, we have managed to recreate the life stories of a large portion of the people whose names were identified.

His Name is Unknown

A Jewish man arrived in Auschwitz on a transport from Będzin on December 17, 1943. Upon arrival, he went through the "selection" and was given a number: 169204.

The Transport:

800 Jewish men and women from Będzin arrived in a transport to Auschwitz on December 17, 1943. After the selection, 92 men and 169 women were admitted to the camp and were given nos. 169139 - 169230 and 72080 - 72228*. The remaining 539 men and women were killed in the gas chambers.

(*Based on records that survived in Auschwitz we can recognize some of the names of the Jews who went through the selection - see on page 4 of that issue a list of Jews from Będzin).

Joel Tintpulwer - Auschwitz no. B 3376

Joel Tintpulwer was born on March 18, 1896.

On August 2, 1944 Tintpulwer was sent to Auschwitz from a forced labor camp in Kielce. On his arrival, he went through the selection and was given no. B 3376.

The last record of him in various documents is from August 24, 1944, at Trzeblonka, one of Auschwitz III sub-camps.

According to the documents, the Tintpulwer family appears in three life centers in Poland: Warsaw, Będzin-Sosnowiec and Łódź.

The Transport:

563 Jewish men were selected from a transport that arrived to Auschwitz on August 2, 1944 from the forced labor camp for Jews in Kielce. They were admitted to the camp and were given nos. B-2903 - B-3449. The weak and those unable to work were sent to the gas chambers.

16927 A	* Tintpulwer Joel	Sz
1662 A	15717 B	Br
Urbach Dawid	71972 A	* Kr
Hauser David	Peruga Danilo	* Jun
141 A	354 A	* Szy
Horwitz Samuel	* Polgar Bela	577
974 A	* 169204	* Zim

המצבה החדשה עם שמות קרובות ומצודה בבית הקברות החדש בקשאניצ'קה
The monument with the victim's names in Książenice, Poland

From numbers to people - the list of the victims, who were identified, buried in Książenice.

Auschwitz No. Name & country of deportation

172528	Albert-Abraham Banet (* France)
8523	Stanislaw Bronish (Poland)
137433	Jakub Cymermann (* Poland)
116947	Norbert Freundlich (* Germany)
B 5949	Jeno Gabor (* Hungary)
142023	Jojne Gostinski (* Poland)
144260	Jakob Groszkowski (* Poland)
A 5989	David Hauser (* Hungary)
A179919	Samuel Horwitz (* The Netherlands)
B 9228	Samuel Kops (* The Netherlands)
162328	Edward Kusmierczyk (Poland)
12453	Walerian Lenczycki (Poland)
20205	Zygmunt Makowski (Poland)
17272	Jan Pluta (Poland)
166470	Danillo Peruga (Yugoslavia)
B6050	Polgar Bela (* Hungary)
43405	David Pastel (* France)
164030	Aron Scheelis (* The Netherlands)
9060	Aleksander Szuc (Poland)
142530	Berek Szymankiewicz (* Poland)
B3376 *	Yoel Tintpulwer (* Poland)
A5315	David Urbach (* France)
F173913	Marc Weill (* France)
A5779	Marius Yungerman (* Hungary)
152147	Salomon Zuref (* The Netherlands)

Auschwitz Nos. who are not identified yet:

F77274 (* Poland Ciechanow)	A16827 (* France)
169204 (* Poland Będzin)	71972 (?)
170421 (* Czech Lands)	200901 (?)
A862 (* Czech Lands)	201043 (?)
A3231 (* Hungary)	B15717 (?)
A4270 (* Hungary)	334 (?)
A5743 (* Hungary)	5778 (?)
A6974 (* Hungary)	Bez Nr. - no number
A7141 (* Hungary)	Bez Nr. - no number
B13700 (* Czech Lands)	

* B3376 - this number appears twice on the list

Dear Friends and Fellow Zagłębian,

The Jewish year of 5768 is coming to an end, and a new year will soon begin – 5769.

In late August we, a delegation of over 70 people, returned from a heritage tour to Zagłębie. The participants included people from Israel, Europe, the United States, Canada and Australia.

The main goal of the delegation to Poland is to visit the graves of our forefathers, to commune with our relatives, to visit Auschwitz, the field of slaughter of the Jews of Zagłębie, to visit the various Jewish sites in the cities and towns of Zagłębie, and, of course, to visit the places of residents of our parents and our families.

This year we unveiled the commemorative plaque at the Rapoport School in Będzin.

An exhibition on the Jews of Sosnowiec before the war and during the Holocaust was held at the Sosnowiec Museum. A lot of work was invested in the exhibition, which is indeed interesting and dignified.

In Będzin, which is celebrating its 650th anniversary this year, we convened at City Hall and told the locals about the past. From there we went to an impressive ceremony that took place in the Ghetto Heroes Square, marking the 65th anniversary of the destruction of the Zagłębie ghettos. Israel's ambassador to Poland and Polish government representatives attended the ceremony. Participants in the ceremony also included a Polish military unit and IDF soldiers, whose participation was initiated by our friend Zev Liron. We were moved to tears by the ceremony, especially when Hatikvah was played, Kaddish was recited and IDF officers and representatives of the delegation placed wreaths. In the evening we were hosted by the mayor, who held a festive farewell dinner in our honor.

יצחק טורנר ניצול שריפת בית הכנסת הגדול בבניין, ליד הכנסיה בבניין
Itzhak Turner by the Church in Będzin.

Holocaust Memorial Day - Yom Hashoa Service - May 1, 2008

The topic of this year ceremony at the Memorial Site in Modiin was "80 years to the State of Israel".

Thousands came to Yad Hazikaron - four generations Zagłębian, Ministers, Knesset members, public figures, senior police officials, soldiers and many guests including youths.

A short military ceremonial drill conducted by a squad of soldiers from a nearby IDF base was followed by the traditional lit of the torches.

A moving ceremony took place at Yad Hazikaron - a monument was inaugurated to commemorate "Netzer Acharon" (last scion) of the people from Zagłębie, the Holocaust survivors who were the last surviving members of their families, participated in Israel's wars and were killed in those wars. Dov Lemel and Shimshon Jashvitz were given the honor to removing the veil.

Cantor Arieh Brown, who conducted the religious part of the memorial service, chanted the prayers. "Yzkor" was said by Itzhak Greengrass and "Kadish" by Zvi Landau.

The following persons spoke at the ceremony: Mr. Avi Dichter - Minister of Public Security; Mrs. Agnieszka Magdziak-Miszewska - Ambassador of Poland in Israel; Mr. Radosław Baran - Mayor

Before we left the region, the mayor of Czeladź held a klezmer concert for us in the town square, where Jewish and Israeli songs were played and sung. We danced to the strains of the concert, along with the local residents. At the end of the event, the Mayor of Czeladź presented Moniek Stawski with an award in recognition of his work as caretaker of the local Jewish cemetery.

This emotional evening marked the end of our visit to Zagłębie. When we arrived in Warsaw, we visited the home of David Peleg, Israel's ambassador to Poland, who answered our questions about relations between Poland, the Jews of Poland and Israel.

Ladies and gentlemen, we accompanied delegations to Zagłębie for the past 20 years. As one who has participated in all the delegations and more, I can say that considerable progress has been made in both the commemorative activity and the relations between the Poles, and us and for this I thank the authorities in the region, the mayors and all the others who are involved. Nevertheless, there is still much work to be done, and, as time

Będzin is celebrating its 650th anniversary חגיגת 650 שנה לבניין
Right: Zev Liron (Londner) מימין : זאב לירון

passes, we, the members of the first generation, will have to entrust that work to future generations. We hope, and we are certain, that our children and grandchildren will do this in the best possible way, and will continue to tradition that we began.

At the closing of the year 5768, I wish all Zagłębian Jews in Israel and overseas and their families, a Happy and Healthy New Year, a year of peace and prosperity.
Shana Tova!

Abraham Green - Chairman of the Zagłębie World Organization

אלה בנימיני, דודו של אלל בצר אחרון - קלמן צ'פניק, ליד האנדרטה במודיין
Nezer Achron Monumet at Yad Hazikaron in Modiin

of Będzin; Mr. Natan Wallach - Tel Aviv Deputy Mayor and Mr. Abraham Green - Chairman of Zagłębie organization.

Yair Klinger and the "Raananim" Ensemble provided the artistic program.

The ceremony was conducted by Varda Greenberg (Tobiash) and Shelomi Karib (Krawinski), both members of the second-generation.

Zagłębie Society in Toronto Wishing Zagłębian all over the world

Shana Tova!

May we have a Wonderful Year filled with Good Health, Happiness and Joy!

נשף חנוכה

כל אחד הוא אור קטן. וכולנו, אור אהן.

סופגניה סביבון רבי חנוכה
 נהגנו במסיבה כמכל שנה
 בואו לשפוט בטעם רוח חגיגי
 הביאו אתכם גם דור שני ושלישי

לכבוד,
 חברי ארגון יוצאי זגלמביה
 חברים יקרים,

בחנוכה נקיים את המשף המסורתי של ארגון יוצאי זגלמביה, בסימן 60 שנה למדינת ישראל ויובל ה-100 לעיר תל-אביב יפו. הנשף יערך ביום א' כ"ה בכסלו תשס"ט, נר שמיני של חנוכה, ה-28 בדצמבר 2008 באולם רסיטל בתל-אביב (צומת תנובה). התכנסות בשעה 18:00.

ברכות והדלפת נרות - כבוד הרב ישראל מאיר לאו - הרב הראשי לתל-אביב יפו

מספרי סיפורים - השנה, לראשונה, יספרו בני הדור הראשון מעשי ניסים וגבורה שארעו לפני ובזמן מלחמת העולם השנייה. אורך הסיפור - עמוד אחד. הקראת הסיפור ע"י הנכד או הנכדה. משפחות המעוניינות לספר את סיפורן מחמנות להתקשר לשרה אורן, טלפון: 054 - 4265980

תמונה של אומן הכרזות הבינלאומי יוסי למל - דור שני ליוצאי זגלמביה

מקהלת דורות ההמשך - בני הדור השני והשלישי מחזמים להצטרף למקהלה שתזמר בגשף את שירי חנוכה ושירי א"י. את המקהלה ינהל המלחין והמנצח, יאיר קלינגר - דור שני ליוצאי זגלמביה. כדי לגבש את המקהלה אם זקוקים ל-12 אנשים. הצטרפות למקהלה מחייבת השתתפות בכל החזרות.

לפרטים נוספים, טו להתקשר לאון שקד (קנטור), טלפון: 050 - 7806305

ארוחת ערב חגיגית, מוסיקה וריקודים

כרטיסים לנשף במחיר 150 ש"ח לאדם - ניתן לרכוש אצל גזר הארגון. צבי לנדאו, בטלפון: 03 - 5067337 ; 054 - 4490237 ; בימי רביעי במועדון הארגון, רח' פרישמן 23 ת"א (טלפון: 03 - 5270919) בין השעות 18:00 - 19:00.

Dear Friends and Fellow Zagłębian,
 We are happy to invite you to our annual

Hanukkah Ball

On December 28, 2008 - (the eighth night of Hanukkah)

At the **Recital Hall** in Tel Aviv

For details: rinakahan@gmail.com

Coming Events - Save the Date

2008:

December 28, Sunday, 18:00	Hanukkah Ball Recital Halls, Tel Aviv
-------------------------------	--

2009:

February, 6 * Friday 11:30am	Tu Be'shvat planting at Yad Hazikaron in Modiin
April, 1 Wednesday, 5:30pm	"Lechaim" - Passover Gathering at 23 Frishman St., Tel Aviv
April 21, Tuesday, 4pm	Yom Hashoa Memorial at Yad Hazikaron in Modiin
July, 30 Sunday, 4pm	Tisha Be'Av Yahrzeit at Nachalat Yitzhak Cemetery

*There could be a schedule change due to weather conditions

לוח אירועים ומפגשים ליוצאי זגלמביה

על אירועים מסוימים תמצא הודעה נפרדת.

2008

28 בדצמבר, יום ראשון, נר שמיני של חנוכה, בשעה 18:00	נשף חנוכה חגיגי בסימן 60 שנה לישראל, באולם רסיטל בת"א
---	--

2009

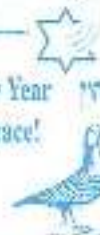
ה-6 * בפברואר, יום שישי בשעה 11:30	נטיעות ס"ו בשבט ביד הזכרון בסודיעין
ה-1 באפריל, יום רביעי בשעה 17:30	הרמת כוסית לכבוד פסח תשס"ט באולם הארגון בפרישמן 23 ת"א
ה-21 באפריל, יום שלישי בשעה 16:00	עצרת יום השואה תשס"ט
ט' באב ה-30 ביולי יום ראשון, בשעה 16:00	יארצייט בתשעה באב לציון זיסל קהילות זגלמביה בבית הקברות בנחלת יצחק, ת"א

* יכול לחול שינוי בתאריך עקב תהפוכות מזג האוויר. לפרטים נוספים ניתן להתקשר לאולם הארגון בימי רביעי אחר הצהריים, טל: 03 5270919

October, 2008

Wishing you a Wonderful New Year
 filled with health, and inner peace!

Zagłębie World Organization

צה"ל המסמך
 שנה טובה ומאושרת. שנת שלום ובטחה
 שנת שגשוג והצלחה!
 מאח"ל
 תנועת הנוער והצעירים קולן זגלמביה

המסעדות: יתנה קובי-קטליצקי, אברהם גרין, אלתר ולגר. פולנית - אנה צ'וריאקובסקה. עריכה לשונית עברית - תנית רייסר-ביטלר.
 עריכה לשונית אנגלית - אילה אבידב-שליזינגר. צילום - שמשון יששכר. עריכה גרפית והדפסה - דפוס קוביאק ת"א.

כתובת המערכת: ארגון קהילות יוצאי זגלמביה, פרישמן 23, ת"א 63561
 מס' החשבון של ארגון קהילות יוצאי זגלמביה: בנק לאומי בת ים סניף מס' 861 חש' 33938/34

Zagłębie World Organization, 23 Frishman St., Tel Aviv 63561, Israel
 For contributions: Bank Leumi of Israel, Branch No. 861, account No. 33938/34

אתר האינטרנט של ארגון יוצאי זגלמביה: zaglebie-world.org
 Email: yonakobo@netvision.net.il ; דוא"ל: 5